
TARİH VE GÜNCE

ATATÜRK VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ DERGİSİ
JOURNAL OF ATATÜRK AND THE HISTORY OF TURKISH
REPUBLIC

Sayı/Issue: 8
Yıl/Year: 2021
Kış/Winter
Ocak/January

E-ISSN: 2587-2117

2021
İZMİR

TARİH VE GÜNCE

ATATÜRK VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ DERGİSİ
JOURNAL OF ATATÜRK AND THE HISTORY OF TURKISH REPUBLIC

E-ISSN: 2587-2117

Derginin Sahibi - Owner of Journal: **Prof. Dr. Kemal ARI**
Sorumlu Müdür - Responsible Director: **Prof. Dr. Kemal ARI**

www.tarihvegunce.org
www.dergipark.org.tr/tarihvegunce

Sayı Editörü/Issue Editor
Doç. Dr. Fahriye EMGİLİ

Uluslararası Akademik Hakemli-Altı Ayda Bir Yayınlanır.
International peer-reviewed journal - Published every six months.

E-Posta/E-Mail
tarihvegunce@gmail.com

Yayımlanan makalelerin bilim ve dil yönünden sorumluluğu; çeviri makalelerin her türlü telif mesuliyeti yazarına/çeviren kişiye aittir. Makalelerde yer alan fikirlerden ve çeviri telif sorunlarından kesinlikle editör sorumlu tutulamaz. Makalelerde belirtilen görüşler, Tarih ve GÜNCE Dergisi'nin görüşünü yansıtmaz. Dergide yayımlanan makalelerin tüm yayın hakları Tarih ve GÜNCE Dergisi'ne aittir.

Bu Sayının Hakemleri/Referees of This Issue

- Prof. Dr. Kemal Arı - Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Zeki Çevik - Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Necdet Hayta - Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Nedim İpek - 19 Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Serdar Sarısır - Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Necdet Aysal - Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Kerim İlker Bulunur - Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Ümmügülüm Candeğer - Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Doç. Dr. Galip Çağ - Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Doç. Dr. Fahriye Emgili - Mersin Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim Erdal - Yozgat Bozok Üniversitesi
Doç. Dr. Eralp Erdoğan - Namık Kemal Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Doğan Gün - Mersin Üniversitesi
Doç. Dr. Hasan Taner Kerimoğlu - Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Musa Kılıç - Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Doç. Dr. Mahmut Polat - Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Başak Ocak - Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Cihan Özgün - Ege Üniversitesi
Doç. Dr. Aysun Sarıbey - Adnan Menderes Üniversitesi
Doç. Dr. Güneş Şahin - Çanakkale Üniversitesi
Doç. Dr. Rezzan Ünalp - Ufuk Üniversitesi
Doç. Dr. Olcay Pullukçuoğlu Yapucu - Ege Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Mehtap Çelik - Mersin Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Günver Güneş-Adnan Menderes Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Özgür Türker - Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr. Öğretim Görevlisi Derya Genç Acar - Adnan Menderes Üniversitesi
Dr. Öğr. Görevlisi Tolgahan Karaimamoğlu - Mersin Üniversitesi
Arş. Gör. Dr. Aslı Çete-İstanbul Üniversitesi
Dr. phil. Christian Johannes Henrich -Forschungszentrum Südosteuropa und Kaukasus

Tarih ve Günce Yakınçağ ve Türkiye Cumhuriyeti tarihi alanlarında hazırlanan çalışmalarını yayımlayan uluslararası hakemli bir dergidir.

•

2017 yılından beri yayın hayatını sürdürmektedir.

•

Derginin amacı, tarihçilerin bulgularını açık erişimli olarak paylaşabilecekleri bir zemin hazırlamaktır.

•

Ocak ve Temmuz aylarında olmak üzere yılda iki sayı olarak yayımlanır.

•

Yazarlardan makale başvurusu sırasında hiçbir ücret talep edilmez.

•

Dergide çift taraflı kör hakemlik sistemi uygulanmaktadır. Hakem listesi her sayının jeneriğinde belirtilmektedir.

•

Açık erişimli bir yayın politikası izlenmektedir.

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

ASOS
akademin sosyal bilimler indeksi

PAPERITY
open science aggregated

ARASTIRMAX
Scientific Publication Index

Tarih ve Günce Dergisi; Index Copernicus, ASOS Index, Paperity ve Arastirmax tarafından taranmaktadır.

İ Ç İ N D E K İ L E R

Fahriye EMGİLİ EDİTÖRDEN	1
<u>ARAŞTIRMA MAKALELERİ/RESEARCH ARTICLES</u>	
Kemal ARI ÖKONOMISCHE ERRUNGENSCHAFTEN DER REPUBLIK TÜRKEL	3
Πασχάλης ΒΑΛΣΑΜΙΔΗΣ ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΜΥΣΤΙΚΗ ΔΙΑΘΗΚΗ ΤΟΥ ΥΠΟΣΤΡΑΠΗΤΟΥ ΙΑΤΡΟΥ ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΑΚΡΙΑΗ ΠΑΣΑ.....	25
Murat KARATAŞ ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE ÇANAKKALE'NİN KENTSEL GELİŞİMİ (1923-1950)	39
Cihan ÖZGÜN, Gizem TUNÇ, Yasin ÖZDEMİR BİR ÇATIŞMANIN DENKLEMİ: ÇAKIRCALI MEHMET EFE'NİN BAŞARISINDA YATAK VE PUSU FAKTÖRÜ.....	57
Özgür YILMAZ İZMİR'İN SALGIN HASTALIKLAR TARİHİNE BİR KATKI: AVRUPALI HEKİMLERİN GÖZÜYLE 1865 KOLERA SALGINI	85
Tuba TOMBULOĞLU 19. YÜZYIL SEYYAHLARINA GÖRE GÖKLEN TÜRKMENLERİ.....	129
Coşkun TÜRKAN MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ SÖYLEMİNDE MİLLET VE MİLLİYETÇİLİK (1919- 1923).....	159
Fahriye EMGİLİ HALKEVLERİNİN KÖY VE KÖYCÜLÜK FAALİYETLERİ	195
Hüseyin ARABACI MÜBADELE ÖNCESİNDE LAPSEKİLİ RUMLARIN YUNANİSTAN'A GÖÇÜ	227
Çağdaş YÜKSEL LOZAN ANTLAŞMASI VE ANTLAŞMA İMZALANDIKTAN SONRA İNGİLTERE AVAM KAMARASI'NDA ANTLAŞMA HAKKINDA YAPILAN OTURUM ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME.....	243

Ali ÇAKIRBAŞ, Ümran ÖLMEZ SİVAS'IN CUMHURİYET SENATOSU'NDA TEMSİLİ.....	265
Cengizhan HALAÇLI TÜRKİYE'DE TÜTÜN ÜRETİMİNİN GELİŞİMİNDE MÜBADİLLERİN YERİ	301
Kerim TİRYAKİ, Zeynel ÖZLÜ OSMANLI DEVLETİ'NDE MUHACİRİN-İ İSLAMİYENİN DUL VE YETİMLERİ; SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÇABALARI (93 HARBİ SONRASI)	325
Zafer KARADEMİR OSMANLI İNŞA SEKTÖRÜNDE KİREMİT ÜRETİMİ VE TÜKETİMİ (1500-1790)	347
Levent DÜZCÜ OSMANLI DEVLETİ'NİN AVUSTURYALI SAVAŞ ESİRLERİNE KARŞI TUTUM VE POLİTİKASI (1788-1793).....	379
Ali ÖZÇELİK AFRİKA ÇÖLLERİNDEN BATI ANADOLU DAĞLARINA, KÖLELİKTEN EŞKIYALIĞA: AFRO ZEYBEKLER.....	409
Kerim TİRYAKİ SON DÖNEM OSMANLI HAPİSHANELERİNİN SIHHÎ ISLAHI; SALGINLAR VE ÖNLEME ÇABALARI.....	429
<u>KİTAP TANITIMLARI/BOOK REVIEWS</u>	
Uğur Berk KALELİOĞLU “KEMAL ARI, ÖLÜMÜYLE ATATÜRK'E EŞLİK EDEN ALMAN MİMAR BRUNO TAUT”,	459
İbrahim HAMALOĞLU “BATI ANADOLU EŞKIYALIK TARİHİ, (EDİTÖRLER OLCAY PULLUKÇUOĞLU YAPUCU, CİHAN ÖZGÜN, ALİ ÖZÇELİK)”	465
Cahide Sımmaz SÖNMEZ “ALİ SÖNMEZ, YİTİK MİRAS ZEUS SUNAĞI AVRUPA'NIN KISACINDA ÂSÂR-I ATİKA POLİTİKASI”	473

Tarih ve GÜNce

Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi
Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic
Sayı: 8 (2021/Kış), ss. 265-300.

Geliş Tarihi: 4 Aralık 2020

Kabul Tarihi: 25 Ocak 2021

Araştırma Makalesi/Research Article

SİVAS'IN CUMHURİYET SENATOSU'NDA TEMSİLİ

Ali ÇAKIRBAŞ*

Ümren ÖLMEZ**

Öz

Türk demokrasi tarihi açısından 27 Mayıs Askeri Müdahalesi sonrası Türkiye'de yeni bir sayfa açılmıştır. Uzun soluklu 1924 Anayasası yerini 1961 Anayasasına bırakırken parlamenter sisteme bazı yenilikler getirilmiştir. Bunlardan en önemlisi 1980 Askeri Müdahalesine kadar yürürlükte kalan ve çalışmalarını sürdüren Cumhuriyet Senatosu olmuştur. Cumhuriyet Senatosu Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) üst meclisini oluşturan bir yasama organı olarak Türk siyasi hayatında yer almıştır. Cumhuriyet Senatosu Milli Birlik Komitesi Üyeleri, Cumhurbaşkanı tarafından seçilen kontenjan üyeleri ve genel seçimlerde halk tarafından seçilen senatörlerden oluşturulmuştur. Cumhuriyet Senatosunun görevi, hükümetin çalışmalarını denetlemek ve denge unsuru oluşturarak sistemin işlerliğini temin etmek olarak belirlenmiştir.

1961-1980 yılları arasında Cumhuriyet Senatosunda Sivas'ı 11 senatör temsil etmiştir. Bu senatörlerin tamamı genel seçimlerle halk tarafından seçilmiştir. Bunlar Ahmet Nihat Çekemoğlu, Rifat Öçten, Yusuf Ziya Önder, Hasan Hulusi Söylemezoğlu, Adil Altay, Nurettin Ertürk, Hüseyin Öztürk, Kazım Kangal, Temel Kitapçı, Mehmet Muhittin Taylan ve Tahsin Türkay'dır. Bu çalışmada Sivas senatörlerinin kısa biyografilerine ve Senatoda Sivas adına yapmış oldukları çalışmalara değinilecektir. Senatörlerin bazıları Sivas'ı kaldırmak ve kentin sorunlarına çözüm getirmek adına daha yoğun faaliyet içerisinde olmasına rağmen bazılarının herhangi bir faaliyetine rastlanılmamıştır. Bu çalışmada 1961-1980 yılları arasında Sivas senatörlerinin senato faaliyetleri tutanak dergileri ve dönemin diğer kaynakları ışığında ele alınacaktır.

* Dr. Öğretim Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, (acakirbas@nevsehir.edu.tr). ORCID ID: 0000-0002-2217-5392.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Ana Bilim Dalı, (umranolmez.94@gmail.com). ORCID ID: 0000-0001-9235-3097.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Senatosu, Sivas, Senatörler

REPRESENTATION OF SIVAS IN THE SENATE OF THE REPUBLIC

Abstract

After May 27 military intervention in the history of Turkish democracy has opened a new page in Turkey. While the long-term 1924 Constitution was replaced by the 1961 Constitution, some innovations were brought to the parliamentary system. The most important of these was the Senate of the Republic, which remained in force and continued its work until the 1980 military intervention. Senate of the Republic of Turkey's Grand National Assembly (Parliament) as a legislature forms the upper house took place in Turkish political life. Members of the National Unity Committee of the Senate of the Republic are composed of quota members elected by the President and senators elected by the people in general elections. The duty of the Republic Senate has been determined as supervising the work of the government and ensuring the functioning of the system by creating a balance element.

11 senators represented Sivas in the Republic Senate between 1961-1980. All of these senators were elected by the people in general elections. These are Ahmet Nihat Çekemoğlu, Rifat Öçten, Yusuf Ziya Önder, Hasan Hulusi Söylemezoğlu, Adil Altay, Nurettin Ertürk, Hüseyin Öztürk, Kazım Kangal, Temel Kitapçı, Mehmet Muhittin Taylan and Tahsin Türkay. In this study, the brief biographies of Sivas senators and their work on behalf of Sivas in the Senate will be mentioned. Although some of the senators were more intensive to develop Sivas and to solve the problems of the city, some of them could not be found. How Sivas senators were represented in the senate between In this study, the senate activities of Sivas senators between 1961-1980 will be discussed in the light of minutes journals and other sources of the period.

Keywords: Republic Senate, Sivas, Senators

Giriş

Türkiye'de parlamenter sisteme geçişte Cumhuriyet öncesinde birçok deneme yapılmıştır. Avrupa'da ortaya çıkan gelişmelerden etkilenen Osmanlı Devleti, geri kalmışlığın önüne geçmek adına demokratikleşme adına bazı uygulamalarda bulunmuştur. Bu uygulamalar arasında modernleşme ve

çağdaşlaşma yolunda atılan ilk adımlardan birisi 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı olmuştur. Ardından 1856 Islahat Fermanı ve 1876 yılında kabul edilen Kanun-i Esasi ile hukukun üstünlüğü kabul edilmiştir. Demokrasinin temelini atan Kanun-i Esasi ilk anayasa olma özelliğine de sahiptir¹.

Bu dönemde Ayan ve Mebusan olmak üzere iki meclisten oluşan Meclisi Umumi açılmıştır. Üyeleri bizzat padişah tarafından atanan Ayan Meclisi bir nevi senato görevi görmüştür. Mebusan Meclisi'nin üyeleri ise halkın katılımıyla gerçekleştirilen seçimle belirlenmiştir.

II. Meşrutiyet'in ilanı ile başlayan çok partili hayat, parti çokluğuna rağmen bu siyasi anlayışı sürdürememiş ve İttihat ve Terakki Cemiyeti yönetimi ele geçirmiştir. Ancak yaşanan I. Dünya Savaşı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin sonunu getirmiştir. Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında gerçekleşen işgallere karşı başlatılan Mili Mücadele başarıyla neticelenmiştir. Bu süreçte İstanbul'un işgali üzerine Anadolu hareketi Ankara'da 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi'ni kurarak yeni devletin temellerini atmıştır. Bağımsızlık mücadelesinin zaferle sonuçlanması siyasi arenada yeni gelişmeleri beraberinde getirmiştir. 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilan edilmiş ve demokratikleşme yolunda önemli adımlar atılarak ilk muhalif parti olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası 1924 yılında kurulmuştur. Kısa ömürlü bu denemeden sonra ikinci deneme 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası ile hayata geçirilmiş ise de başarısız olmuştur. Bundan sonraki süreçte Mustafa Kemal Paşa yeni bir girişimde bulunmamış ve 1946 yılına kadar ülke Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) tarafından tek başına idare edilmiştir².

II. Dünya Savaşı sonunda Amerika, Rusya'ya karşı Avrupa'da yayılmasını engellemek için yeni bir politika geliştirmiştir. Bu politika çerçevesinde demokratikleşme sürecine giren ve liberal yapıya destek veren yönetimlere ekonomik destek sağlayacağını açıklaması Türkiye'de de yankı bulmuştur. Dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Mihver devletlere karşı oluşturulan bu blokta yer almak için Mihver devletleri ile ilişkisini kesip bu devletlere karşı savaş ilan etmiştir. Böylelikle 28 Şubat 1945'de Bileşmiş Milletler Beyannamesi'ni imzalamıştır. Birleşmiş Milletler Anayasası'nın imzalanması ile Türk- Sovyet ilişkileri de gergin bir hale gelmiştir. Sovyet Rusya'nın Türk

¹ Mustafa Seçkin Kaçar, *Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş ve Demokrat Parti İktidarı*, (Yüksek Lisans Tezi), Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı, Aksaray, 2019, s. 2-3.

² Kaçar, *a.g.m.*, ss. 6-18.

toprakları için isteklerde bulunması Türkiye'nin daha çok Batıya yaklaşmasına neden olmuştur. Bunda Amerika ve İngiltere'nin Türkiye'yi desteklemiş olmasının da etkisi vardır³.

Ülke yönetimindeki parti değişikliğine memleketin içinde bulunduğu ekonomik, iktisadi ve sosyal faktörler neden olmuştur. Türkiye'nin Birleşmiş Milletlere girmesi ve savaş yıllarında Batıya yaklaşması tek parti anlayışının temellerini sarsan bir faktör olmuştur. Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Anayasası'nı imzalaması, İsmet İnönü'nün demokratikleşme yönünde diğer Avrupalı devletlerin siyasi anlayışına olumlu bakması, CHP içerisindeki muhaliflerin güçlenmesinde etkili bir faktördür⁴.

Tek partili yönetimden çok partili hayata geçişte, savaş atmosferinin getirdiği sıkıntıların yanında hükümetin uyguladığı yanlış politikalar ve halktan alınan ağır vergilerin de etkisi olmuştur. Toprak Mahsulleri Vergisi, Varlık Vergisi, Yol Vergisi, Milli Korunma Kanunu, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu gibi uygulamalar uzun yıllardır iktidarda olan CHP'ye karşı tepkilerin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Bu durum muhalif düşüncelerin güç kazanmasında ve ortaya çıkmasında etkili olmuştur⁵.

Tüm bu gelişmelerden cesaret alan Nuri Demirağ, 26 Ağustos 1945'te Milli Kalkınma Partisi'ni kurarak çok partili hayata geçilmesinde önemli bir adım atmıştır. Kurulan Milli Kalkınma Partisi, ilk muhalefet partisi olmasına rağmen gerekli başarıyı sağlayamamıştır. Çok partili hayata geçişin simgesi olarak kalmıştır. Milli Kalkınma Partisi dışında 1946 yılında da hükümete karşı yeni bir muhalif düşünce ortaya çıkmıştır. Dörtlü Takrir ile CHP'den ayrılan Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan, yeni bir parti kurma çalışmalarına başlamışlardır. 7 Ocak 1946 tarihinde kurulan Demokrat Parti (DP), çok partili hayat sürecinde ülke yönetiminde değişikliklerin yapılmasında etkili olmuştur. 1946 da kurulmasına rağmen halk tarafından ilgiyle karşılanan DP, seçim sistemi sebebiyle daha fazla destek almasına rağmen iktidara gelememiştir. DP, 1950 seçimlerinde gizli oy açık sayım usulüne geri dönülmesi üzerine, halkın büyük çoğunluğunun oyunu alarak tek başına iktidar olmuş ve 10 yıl süreyle ülke yönetiminde kalmıştır.

³ Emel Aslan, *Türkiye'nin İç Siyasetinde Demokrat Parti (1950-1960)*, (Yüksek Lisans Tezi), Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir, 2014, s. 1-3.

⁴ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2016, ss. 225-230.

⁵ Özgün Erler Bayır, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Solda Partileşme, İ.Ü. Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2011, ss. 48-50.

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi ile ülke yönetiminde bir süre Milli Birlik Komitesi söz sahibi olmuştur. Bu süreçte mevcut 1924 Anayasası değiştirilerek Kurucu Meclis tarafından yeni bir anayasa hazırlanmış ve 1961'de yapılan oylama ile kabul edilmiştir. Hazırlanan yeni anayasaya göre TBMM iki kanattan oluşmaktadır. Bu iki kanat Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'dur⁶. 1961 Anayasası birey hak ve hürriyetleri, sosyal ve iktisadi haklar dışında, 1924 Anayasası'nın temel haklarını alarak devletin temel organlarına yenilikler getirmiştir. Cumhuriyet Senatosu'nun kurulmasındaki temel gerekçe ise yasamanın etkili ve verimli işleyeceği düşüncesi ile temellendirilmiştir.

Cumhuriyet Senatosu'nun İç Tüzüğüne göre, parlamentoda en az 10 üyesi bulunan siyasi partilerin senato çalışmalarında bulunmak adına grup oluşturabilmektedir. Adalet Partisi (AP)'nin 1961-1980 yılları arasında Senato'da CHP'ye göre daha fazla yer aldığı görülmektedir. CHP ise 1977 seçimlerinde en yüksek Senato üyesi sayısına ulaşabilmiştir. Cumhuriyet Senatosu'nda 4 grup senatör bulunmaktadır. Bunlardan ikisi siyasal parti (AP, CHP) temsilcisi olan senatörler, diğer ikisi ise siyasal parti kökeni olmayan kontenjan ve tabii üye statüsünde bulunan Milli Birlik Komitesi üyeleriyle eski Cumhurbaşkanı'dır⁷.

Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi seçimlerinde seçmen olan her Türk vatandaşı aynı şartlarda oy kullanma hakkına sahiptir. Kırk yaşını doldurmuş, yükseköğrenim yapmış milletvekili seçilmeye engeli olmayan her Türk vatandaşının Cumhuriyet Senatosu'na üye olarak katılma hakkı bulunmaktadır. Cumhuriyet Senatosu'nun üyelik süresi 6 yıldır⁸. Cumhuriyet Senatosu'nun üyelerinin seçimi tek derecelidir. Çoğunluk usulüne göre gizli oy ile bütün memlekette aynı günde yapılmaktadır. Senato üye seçiminde her il bir seçim bölgesidir. Senatoya seçimle gelecek üye sayısı 150'dir. Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde Türkiye, A, B ve C şeklinde 3 seçim bölgesine ayrılmıştır. Her seçim bölgesindeki vilayetlerin seçmen sayıları dikkate alınarak gruplandırılmış ve toplam 50 üye çıkarma hakkı bulunmaktadır.

Cumhuriyet Senatosu'nun seçim kanununda, üyelerinin üçte biri iki yılda bir yapılacak olan seçimle yenilenir hükmü yer almaktadır. Ölüm, istifa gibi nedenlerden dolayı boşalan yerler için ara seçim yapılmaz, üçte bir yenileme sırasında boş kalan yerler doldurulur ifadesine yer verilmiştir⁹. Cumhuriyet

⁶ Ali Çakırbaş, "Cumhuriyet Senatosu'nda Nevşehir'in Temsili", *History Studies International Journal Of History*, 12/4, Ağustos, 2020, ss. 1527-1528.

⁷ Tunca Özgişi, *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*, Ankara, 2012, ss. 57-62.

⁸ *Resmî Gazete*, No:10859, 20 Temmuz 1961, s. 4645.

⁹ *Resmî Gazete*, No: 10815, 30 Mayıs 1961, ss. 4185-4187.

Senatosu'nda A, B, C şeklinde seçim bölgelerine ayrılan illerin üye sayıları şu şekilde belirlenmiştir.

A grubu iller: Adıyaman (1), Aydın (3), Bilecik (1), Bolu (2), Çankırı (1), Çorum (2), Edirne (1), Gaziantep (2), İçel (2), İzmir (6), Kastamonu (2), Kırklareli (1), Kırşehir (1), Konya (5), Malatya (2), Manisa (4), Maraş (2), Nevşehir (1), Ordu (3), Sinop (1), Sivas (4), Zonguldak (3).

B grubu iller: Adana (4), Afyon (3), Ankara (7), Bingöl (1), Bursa (4), Denizli (2), Diyarbakır (2), Elazığ (2), Eskişehir (2), Giresun (2), Gümüşhane (1), Kayseri (3), Kocaeli (2), Muğla (2), Niğde (2), Sakarya (2), Tekirdağ (2), Trabzon (3), Tunceli (1), Urfa (2), Uşak (1).

C grubu iller: Ağrı (1), Amasya (1), Antalya (2), Artvin (1), Balıkesir (4), Bitlis (1), Burdur (1), Çanakkale (2), Erzincan (1), Erzurum (3), Hakkâri (1), Hatay (2), İstanbul (10), Isparta (1), Kars (3), Kütahya (2), Mardin (2), Muş (1), Rize (1), Samsun (4), Siirt (1), Tokat (2), Van (1), Yozgat (2)¹⁰.

1961-1980 yılları arasında yapılan Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde Sivas A grubu iller arasında yer almıştır. Sivas Senatörlerinin tamamı seçimle belirlenen senatörlerdir. Tabii ve kontenjan senatörleri arasında Sivas senatörü bulunmamaktadır. Senatörlerden bazıları daha önce ya da sonra milletvekilliği görevlerinde de bulunmuştur. Sivas'tan seçilen senatörler sadece Sivas'ı temsil etmekle kalmayıp, bölgenin kalkınması adına da çalışmalarda da bulunmuşlardır. Cumhuriyet Senatosunda Sivas'ı 11 senatör temsil etmiştir. Bunlar Ahmet Nihat Çekemoğlu, Ahmet Rifat Öçten, Yusuf Ziya Önder, Hasan Hulusi Söylemezoğlu, Adil Altay, Nurettin Ertürk, Hüseyin Öztürk, Kazım Kangal, Temel Kitapçı, Mehmet Muhittin Taylan ve Tahsin Türkay'dır. Bu senatörlerin Cumhuriyet Senatosu'nda Sivas'ı temsili tespit edilmeye çalışılmıştır.

1. Cumhuriyet Senatosu'nda Sivas'ı Temsil Eden Senatörler

1.1. Ahmet Nihat Çekemoğlu'nun Hayatı

1919'da M. Rıza Bey ve Fatma Hanımın oğlu olarak Sivas'ta doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini tamamladıktan sonra 1938'de Sivas Lisesi'ni, 1942'de İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirmiştir. Askerlik hizmetini yapmak

¹⁰ TBMM Albümü 1920-2010, C. 4, 1960-1983, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010, s. XV.

için 1943'te Yedek Subay Okulu'na girmiştir. Aynı yıl Yedek Topçu Asteğmen rütbesi ile kıta görevini tamamlayarak 1945 yılında teğmen olarak terhis olmuştur. Memuriyet görevine 4 Ocak 1946'da Sivas Hâkim adayı olarak başlamıştır. 29 Haziran 1946'da Biga, 8 Temmuz 1953'te Amasya İlisu Hâkim Yardımcısı olarak görevlendirilmiştir. 18 Ağustos 1953'te meslekten istifa ederek ayrılmış ve Sivas Barosu'na kayıt olarak avukatlık yapmaya başlamıştır. 1961 Anayasası'nın yürürlüğe girmesi ile TBMM I. (XII) Dönemi için 15 Ekim 1961'de yapılan genel seçimlerde Yeni Türkiye Partisi (YTP) adayı olarak Cumhuriyet Senatosu Sivas Üyeliğine seçilmiştir¹¹.

Çekemoğlu Senato çalışmaları sırasında 21 Ocak 1964'te partisinden istifa ederek Adalet Partisi'ne (AP) katılmıştır. Cumhuriyet Senatosu'nda Anayasa ve Adalet, Maliye, İktisadi İşler ve Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) Komisyonlarında üye olarak çalışmalar yapmıştır. Ayrıca 1962 ve 1963 toplantı yıllarında Başkanlık Divanı'nda kâtip üyelik görevlerini üstlenmiştir. 2 Haziran 1968'deki üçte bir yenileme seçimlerinde üyeliği sona ermiştir. Senatodan ayrıldıktan sonra serbest avukat olarak çalışmalarını sürdürmüştür. 6 Ocak 1974'te Ankara'da vefat etmiştir. Mezarı Karşıyaka Mezarlığı'nda¹² olan Ahmet Nihat Çekemoğlu evli ve üç çocuk babası olup az düzeyde Almanca bilmektedir¹³.

1.1.1. Ahmet Nihat Çekemoğlu'nun Senato Faaliyetleri

15 Ekim 1961'de yapılan seçimlerde YTP'nin adayı olarak Cumhuriyet Senatosu Sivas Üyeliği'ne seçilen Çekemoğlu bu görevini 1968 yılına kadar sürdürmüştür. 1961-1968 tarihleri arasında Cumhuriyet Senatosu Sivas Üyeliği görevi sırasında bir önerge vermiş, on beş kez de söz alıp konuşma yapmıştır. Vermiş olduğu tek önerge, YTP'den AP'ne geçiş yaptığı sırada yürütmekte olduğu Divan Kâtipliği'nden istifa ettiğine dairdir.

Ahmet Nihat Çekemoğlu'nun Cumhuriyet Senatosu'ndaki faaliyetlerine bakıldığında 6 yasama yılında çeşitli konularda söz alıp bu konularla ilgili düşüncelerini aktarmıştır. Birinci yasama yılında üç defa söz alarak, Ulaştırma Bakanlığı Bütçesi, doğu illerindeki kıtlık durumu ile milli güvenlik ve huzuru

¹¹ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri*, C.1, (1961-1964), Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara, 1998, s. 453.

¹² Çoker, a.g.e., s. 454.

¹³ TBMM Albümü 1920-2010, C. 4, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010, s. 1724.

bozan failer hakkındaki kanun teklifleri hakkında düşüncelerini bildirmiştir. Özellikle doğudaki kıtlık konusunda Sivas'ın durumunu aktararak tarım ve hayvancılık noktasında yetersiz kaldığını ve hemen her aileden bir kişinin İstanbul, İzmir ve Adana gibi büyük şehirlere çalışmak için gittiğini belirtmiştir. Ayrıca yardım yapılacak iller arasına Sivas'ın da dâhil edilmesini, yoksa halkın daha da perişan bir duruma düşebileceğine dikkat çekmiştir¹⁴.

1962 yılı Ulaştırma Bakanlığı bütçe münasebetiyle söz alan ve görüşlerini bildiren Çekemoğlu, ulaştırma sahalarının mali ve iktisadi alanda yaşanan gelişmelere paralel olarak desteklenmesi yönünde görüş bildirmiştir. Özellikle Devlet Demiryolları İşletmeleri'ndeki verimsizliğe ve personel israfına dikkat çekerek gerekli tedbirlerin alınmasını ve ulaştırma hizmetlerinin daha verimli bir şekilde kullanılmasını belirtmiştir¹⁵. Cumhuriyet Senatosu kırk üçüncü birleşimde söz alan Çekemoğlu, burada Anayasa nizamını, milli güvenlik ve huzuru bozan bazı fiiler hakkında Millet Meclisi'nin kabul ettiği kanun teklifi ilgili görüşlerini bildirmek adına söz almıştır¹⁶.

İkinci yasama yılında yine üç kez söz alarak çeşitli konularda görüşlerini beyan etmiştir. Bunlardan biri toplantı ve gösteri yürüyüşü hürriyeti hakkındaki kanun tasarısının Millet Meclisi tarafından kabul edilmesine dairdir. İkinci olarak; 1963 tarihli Sanayi Bakanlığı bütçesi hakkında YTP Senato Grubu adına yaptığı konuşmadır. Çekemoğlu konuşmasında Sanayi Bakanlığı'nın bütçesinin planlı kalkınma neticesiyle iktisadi ve sosyal politikanın ehemmiyeti açısından devlet içerisindeki önemine vurgu yapmıştır. 1963 yılı bütçesinin planlı devrenin bütçesi olduğunu belirterek memleket için hayırlı olmasını istemiştir¹⁷. Üçüncüsü ise Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunları ile ilgili düzenlemelerde yapılan konuşmalara hukuki bir takım düzeltmelerde bulunmak amacıyla söz almıştır¹⁸.

Üçüncü yasama yılında Ahmet Nihat Çekemoğlu'nun bir önerge ve bir konuşması bulunmaktadır. 1964 yılı Dışişleri Bakanlığı bütçe görüşleri sırasında Kıbrıs Sorunu ile ilgili olarak Londra ve Zürih Antlaşmaları'nın durumuna dair Dışişleri Bakanı'na bir soru yönelmiştir¹⁹. Önerge olarak ise YTP'den istifa edip

¹⁴ *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (CSTD)*, 1. Dönem, 3. Cilt, 42. Birleşim, ss. 124-125.

¹⁵ *CSTD*, 1. Dönem, 2. Cilt, 34. Birleşim, ss. 428-430.

¹⁶ *CSTD*, 1. Dönem, 3. Cilt, 43. Birleşim, ss. 169-170.

¹⁷ *CSTD*, 2. Dönem, 9. Cilt, 41. Birleşim, ss. 502-505.

¹⁸ *CSTD*, 2. Dönem, 13. Cilt, 89. Birleşim, ss. 13-15.

¹⁹ *CSTD*, 3. Dönem, 18. Cilt, 37. Birleşim, s. 411.

AP'ne geçmesi sebebiyle üzerindeki Divan Kâtipliği görevinden istifa etmesine dairdir²⁰.

Ahmet Nihat Çekemoğlu'nun dördüncü yasama yılına dair herhangi bir faaliyetine rastlanılamamıştır. Beşinci yasama yılında İş Kanunu, Denk İş Kanunu, Tapulama Kanun Tasarısı hakkında görüşlerini paylaşmak için üç kez söz almış ve hukukçu kimliği ile kanun tasarıları hakkındaki mülahazalarını dile getirmiştir²¹. Altıncı yasama yılında ise beş defa söz alan Çekemoğlu, 1967 yılı Tarım Bakanlığı bütçesi, İş Kanunu gibi konuların daha çok hukuki değerlendirmelerinde bulunmuştur. Çekemoğlu'nun Cumhuriyet Senatosu'ndaki hemen hemen bütün değerlendirmeleri hukukçu kimliği çerçevesinde yaptığı değerlendirmeler şeklinde olmuştur. Sivas özelinde bakıldığında Sivas'ın zirai imkânsızlıklarını gündeme getirerek, yapılacak yardımlardan Sivas'ın da yararlanmasını temin etmeye çalışmıştır.

1.2. Ahmet Rifat Öçten'in Hayatı

1913 (1329) yılında Sivas'ta doğmuştur. Babası Mustafa Nadir Bey, annesi Şehriye Hanım'dır. İlk ve orta öğreniminin ardından 1935'te Sivas Lisesi'nden mezun olmuştur. Askerlik görevi için 24 Mayıs 1936'da Yedek Subay hazırlık kıt'asına girmiştir. 1 Kasım 1936'da başladığı Yedek Subay Okulu'nda eğitim ve öğrenimini tamamlayarak, 1 Mayıs 1937'de Asteğmen rütbesi ile kıt'aya verilmiştir. Askerlik görevini 31 Ekim 1937'de tamamlayarak terhis olmuştur. Askerlik sonrası kaydolduğu Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden 1940 yılında mezun olup Sivas'ta Hâkim adayı olarak göreve başlamıştır. 6 Kasım 1940'da Kelkit Cumhuriyet Savcı Yardımcılığı, 1941'de Erzincan Savcı Yardımcılığı görevlerini ifa etmiştir. 18 Eylül 1945'te görevinden istifa ederek serbest avukat olarak Sivas'ta çalışmaya başlamıştır. Bu arada DP Sivas İl İdare Kurulu'na seçilerek siyasete girmiştir²². 14 Mayıs 1950'de yapılan Genel Seçimleri'nde DP adayı olarak Sivas Milletvekili'ne 102173²³ oy alarak seçilmiştir. IX. Dönem Sivas Milletvekili olarak Parlamentoda yer alan Öçten, 2 Mayıs 1954'teki X. Dönem Milletvekili Seçimleri'nde 117702²⁴ oy alarak yeniden seçilerek milletvekilliğini 1957'ye kadar korumuştur.

²⁰ CSTD, 3. Dönem, 19. Cilt, 45. Birleşim, s. 48.

²¹ CSTD, 5. Dönem, 35-36. Cilt, 58-59 ve 80. Birleşim, ss. 228, 332-333,103.

²² Ahmet Rifat Öçten, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, TBMM Arşivi, Şahsi Dosya No: 1875.

²³ Ahmet Rifat Öçten, 9. Dönem, *Seçim Mazbatası*, TBMM Arşivi, Şahsi Dosya No: 1875.

²⁴ Ahmet Rifat Öçten, 10. Dönem, *Seçim Mazbatası*, TBMM Arşivi, Şahsi Dosya No: 1875.

Milletvekilliğinin sona ermesinden sonra 1958 yılında PTT Yönetim Kurulu üyeliğine getirilen Öçten, bu görevini 18 Haziran 1960'ta görevine son verilinceye kadar sürdürmüştür²⁵. 27 Mayıs sonrasında Sivas ve Tokat'ta serbest avukat olarak çalışmaya devam etmiştir. Bu arada 1960 yılında hizmet süresi sona erecek olan Türkiye Cumhuriyeti PTT İşletmesi Yönetim Kurulu Başkanlığına Emekli Tümgeneral Şükrü Altacan ve Münakalat Vekâleti Yönetim Kurulu Üyeliği'ne de yeniden Rifat Öçten tayin edilmiştir²⁶.

1961 Anayasası'nın yürürlüğe girmesi ile TBMM I. (XII) Dönemi için 15 Ekim 1961 Genel Seçimleri'nde Yeni Türkiye Partisi (YTP) adayı olarak Cumhuriyet Senatosu Sivas Üyeliği'ne seçilmiştir²⁷. Öçten, Senatörlük görevini yürütürken 25 Haziran 1962'de İsmet İnönü'nün Başbakanlığında kurulan hükümetin Ulaştırma Bakanlığı görevini 10 Haziran 1963 tarihine kadar yürütmüştür. Bakanlığı sırasında Avrupa Ulaştırma Bakanları Konseyi'nin Paris'te yapılan 16. Kurul Toplantısı'nda 27-28 Kasım 1962'de Türkiye'yi temsil eden heyete başkanlık etmiştir²⁸. 13 Haziran 1963'de hükümetteki görevinden istifa ederek ayrılmıştır.

Bakanlıktan ayrıldıktan sonra 1964 yılında YTP'den de istifa ederek bir süre bağımsız kalmış ise de daha sonra AP'ne katılmıştır. 2 Haziran 1968'deki üçte bir yenileme ile tekrar Senatör seçilen Öçten görevini ölünceye kadar sürdürmüştür. 1961-1970 yılları arasında Cumhuriyet Senatosu Sivas Üyeliği yapan Rifat Öçten, evli ve dört çocuk babasıdır²⁹. Cumhuriyet Senatosu Genel Kurulunda bakan ve üye olarak on bir konuşma yapmıştır. Üyeliğinin devam ettiği dönemde 1 Mart 1970 tarihinde 19 Mayıs Stadyumu'nda Hacettepe-Sivasspor maçını seyredirken aşırı heyecanlanarak kalp krizi geçirip vefat etmiştir³⁰. Mezarı Cebeci Asri Mezarlığı'ndadır.

1.2.1. Ahmet Rifat Öçten'in Senato Faaliyetleri

Ahmet Rifat Öçten, 15 Ekim 1961'de yapılan genel seçimlerde Yeni Türkiye Partisi (YTP) adayı olarak Cumhuriyet Senatosu Sivas üyeliğine seçilmiştir. 25 Haziran 1962'den itibaren aynı zamanda Ulaştırma Bakanı olarak

²⁵ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-18-1-2-148-10-4.

²⁶ BCA, 30-18-1-2-154-82-11.

²⁷ Çoker, *a.g.e.*, s. 455.

²⁸ BCA, 30-18-1-2-167-53-10.

²⁹ Çoker, *a.g.e.*, s. 456; TBMM Albümü, s. 1724.

³⁰ *Milliyet*, 2 Mart 1970; Cumhuriyet, 2 Mart 1970, s. 7; Çoker, *a.g.e.*, s. 456.

İnönü Hükümetinde yer aldığı için 1. Yasama yılında yedi kez söz alarak Bakan olarak kendisine yöneltilen sorulara cevap niteliğinde konuşmalar yapmıştır. Bu konuşmalarında PTT İdaresi ve personelleri, 1963 Bütçesi, işçi çalışma saatleri ve Doğu Karadeniz'e gemi tahsis edilmesi gibi konularda Bakan olarak açıklama yapmıştır. Ayrıca Genel Kurula dört tane de önerge sunmuştur. Bu önergeler Anayasa ve Adalet Komisyonu'ndan istifası, demiryollarındaki suiistimal raporunun gündeme alınması, Amerika Birleşik Devletleri'nden (ABD) elektrikli lokomotif alımı ile ilgili yolsuzluk iddiaları konuları ile ilgili araştırılma yapılması hakkında verdiği önergelerdir³¹.

Üçüncü Yasama döneminde Sivas Müftüsü Turan Dursun hakkında halkı ikiye bölmesi ve din adamlarına kötü muamelede bulunarak görevini kötüye kullanması şeklinde gelen şikâyetler üzerine, başka bir yere nakline dair Başbakanlığa yazılı bir soru önergesi sunmuştur³². Yapılan tahkikat sonrasında Sivas Müftüsü Turan Dursun önce Altındağ sonra da Sinop Müftülüğü'ne nakledilmiştir. Dördüncü Yasama yılında Rifat Öçten, Cumhuriyet Senatosu'nda Haydarpaşa-Zonguldak arasındaki Merkezi Trafik Kontrol Sistemi, Dizel ve Elektrikli Lokomotif Alım İhalesi hakkındaki iddialar ve Sivas Müftüsü'nün durumuyla alakalı ilgili bakanlıklara verdiği yazılı soru önergelerine verilen cevaplara karşılık vermiştir. Beşinci Yasama yılında ise Devlet Demiryollarındaki suiistimal hakkında yapılan Senato araştırması raporunun görüşülmesine dair bir konuşma yapmıştır³³.

Cumhuriyet Senatosu Zabıt kayıtlarına bakıldığında Rifat Öçten'in Senato faaliyetleri içerisinde Sivas ile ilgili olarak sadece Sivas Müftüsü Turan Dursun hakkında gelen şikâyetler üzerine Müftünün nakline dair girişimlerde bulunduğu tespit edilmiştir. Bunun dışında Sivas ile ilgili faaliyetlerine dair başka bir kayda rastlanılamamıştır. Ayrıca Rifat Öçten'in hem Ulaştırma Bakanı, hem de Cumhuriyet Senatosu'nda Sivas üyesi olarak bulunması dikkate değer görülmektedir.

³¹ TBMM'nin web sayfasındaki (www.tbmm.gov.tr.) Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi kayıtlarından üye Ahmet Rifat Öçten adına göre taranarak elde edilmiştir. (Erişim Tarihi: 01.12.2020).

³² *CSTD*, 3. Dönem, 21. Cilt, 79. Birleşim, s. 73; *CSTD*, 4. Dönem, 22. Cilt, 10. Birleşim, s. 232.

³³ *CSTD*, 5. Dönem, 35. Cilt, 64. Birleşim, ss. 588-589.

1.3. Yusuf Ziya Önder'in Hayatı

1914 (1330) yılında Sivas Zara'da tüccar Mehmet Muhlis Efendi ve Hatice Hanım'ın oğlu olarak doğmuştur. İlk ve ortaöğreniminin ardından 1934'te İstanbul Fevziye Lisesi'ni, daha sonra 1938'de Siyasal Bilgiler Okulu'nu bitirmiştir. Sağlık Bakanlığı'nda bir yıl memur olarak çalıştıktan sonra, 23 Ekim 1939'da Denizli İl Maiyet Memurluğu ile İçişleri Bakanlığı hizmetine girmiştir. 1943'te Soma Kaymakamlığı'na atanmıştır. 1945'te Beytüşşebap, 1948'de Sürmene, 1950'de Eşme, 1952'de Turgutlu, 1955'te İstanbul-Eminönü ve 1960'ta da Şişli Kaymakamı olarak görev yapmıştır. Aynı yıl Burdur Valiliği'ne de getirilmiştir. Bu görevi 23 Ekim 1961 tarihine kadar yürütmüştür. TBMM I. (XII) Dönemi için yapılan 15 Ekim 1961 Genel Seçimleri'nde (YTP) aday olarak Cumhuriyet Senatosu Sivas Üyeliği'ne seçilmiştir. 1965'te YTP'den istifa ederek AP'ne katılmıştır. Senatörlük görevini, 1968'de yapılan üçte bir yenileme seçimlerine kadar sürdürmüştür.

Yusuf Ziya Önder, Cumhuriyet Senatosunda İçişleri Komisyonu'nda üye ve kâtip üye olarak çeşitli görevler almıştır. Bütün Senato Üyeliği boyunca, Genel Kurul da dördü Adalet Bakanı olarak olmak üzere toplam 11 konuşması bulunmaktadır. Senatörlük görevi sona erince Merkez Bankası Yönetim Kurulu Üyeliği'ne getirilmiştir. 12 Ekim 1969'da yapılan seçimlerde AP'den Sivas Milletvekili olarak tekrar Parlamento'ya girmiştir. Milletvekilliği döneminde 31. ve 32. Süleyman Demirel Hükümeti'nde Adalet Bakanlığı görevini üstlenmiştir³⁴.

Yusuf Ziya Önder, 12 Mart 1971 Askeri Muhtırası sonrası hükümetin istifasıyla bakanlıktan, 1973 yılında ise görev süresi dolduğu için vekillikten ayrılmıştır. Vekillikten sonra bir süre Kıbrıs Türk Hava Yolları ve Pet-Kim Yönetim Kurulu üyeliği yaptıktan sonra 1979'da İmar ve İskân Bakanlığı Baş Müşavirliği'ne atanmıştır³⁵. 28 Haziran 1979'da emekliye ayrıldıktan sonra bir süre Tarım Malzemeleri A.Ş. (TAMSAN) Yönetim Kurulu Başkanlığı görevinde bulunmuştur. Türk Parlamenterler Birliği kurucuları arasında yer alan Yusuf Ziya Önder, Birliğin ilk Genel Başkanı olarak 1984 yılında ölümüne kadar bu görevi yürütmüştür³⁶. Evli ve üç çocuk babası olan Yusuf Ziya Önder, 22 Nisan

³⁴ Yusuf Ziya Önder, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, TBMM Arşivi, Şahsi Dosya No: 925; BCA, 30-11-1-0-501-34-5; Çoker, a.g.e., s. 457.

³⁵ Çoker, a.g.e., s. 458; BCA, 30-11-1-0-501-34-5.

³⁶ Türk Parlamenterler Birliği Resmi Web Sitesi. <https://www.tpb.org.tr/?p=912>, (Erişim Tarihi: 01.12.2020).

1984'te Ankara'da vefat etmiş ve cenazesi Cebeci Asri Mezarlığı'na defnedilmiştir³⁷.

1. 3. 1. Yusuf Ziya Önder'in Senato Faaliyetleri

1961-1968 tarihleri arasında Cumhuriyet Senatosu'nda Sivas Üyesi olarak faaliyette bulunan Önder, senatoda dört defa söz almıştır. 9. Yasama yılında 1970 yılı Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi bütçeleri hakkında söz alarak görüşlerini bildirmiştir. Aynı yasama yılında Yüksek Hâkimler Kurulu Kanunu'nun bazı maddelerinde düzenleme veya değiştirme konusunda da fikirlerini beyan etmiştir. 10. Yasama yılında 1971 Yasama yılı bütçe konusu nedeniyle söz almıştır. Yedi kez söz alan Önder, 1964 Bütçesi, 1967 Sayıştay Bütçesi ve 1968 yılı İmar ve İskân Bakanlığı Bütçesi hakkında görüşlerini bildirip gelen soruları cevaplamıştır³⁸. Cumhuriyet Senatosu tutanaklarına göre Yusuf Ziya Önder'in Sivas Senato Üyesi olarak, Sivas ili çerçevesinde herhangi bir faaliyet ve konuşmasına rastlanılamamıştır. Ancak Sivas'ı temsil etmesi, Senato'da Sivas Üyesi olarak bulunması önemli ve değerlidir.

1. 4. Hasan Hulusi Söylemezoğlu'nun Hayatı

1904 (1320) yılında Hacı Ali Efendi ve Emine Hanım'ın oğlu olarak Sivas'ta doğmuştur. İlk ve orta öğreniminin ardından 1925'te Kuleli Askeri Lisesi'ni bitirdikten sonra Harp Okulu'na devam etmiştir. 1927'de Piyade Asteğmen rütbesi ile mezun olmuş ve Piyade Atış Okulu'nda eğitimi devam ederken Teğmenliğe yükselmiştir. 1929'da Sivas 34. Piyade Alayında, 1930'da Bayburt, IX. Kolordu 7. Piyade Alayında görevlendirilmiştir. 1931'de Üsteğmen, 1936'da Yüzbaşı rütbesini alarak İzmir 2. Jandarma Alay Komutanlığı emrinde görevlendirilmiştir. 1941'de Levazım Okulu kadrosuna alınmıştır. Öğrenimini tamandıktan sonra 1943'te Trakya 213. Alay Levazım Müdürlüğü'ne atanmıştır. 1944'te Binbaşılığa yükseltilmiştir. Aynı yıl İstanbul Levazım Müdürü, 1946'da Yoklama Müdürü, 1948'de Karadeniz Boğaz Müstahkem Mevki K. Levazım Müdürü, 1950'de İstanbul Boğaz K. 2. Çak. Top. Alayı Levazım Müdürü olarak görevlendirilmiştir. 1950'de atandığı Sivas

³⁷ Çoker, a.g.e., s. 458.

³⁸ TBMM'nin web sayfasındaki (www.tbmm.gov.tr) Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi kayıtlarından üye Yusuf Ziya Önder adına göre taranarak elde edilmiştir. (Erişim Tarihi: 01.12.2020).

Dikimevi Müdürlüğü görevinde Yarbaylığa, 1955'te de Albaylığa yükseltilmiştir. 1958'de Kara Kuvvetleri Komutanlığı Levazım Daire Başkan Yardımcılığı'na getirilmiştir. 1959'da Tuğgeneral olduktan sonra 1960'ta emekliye ayrılmıştır³⁹.

1961 Anayasası'nın yürürlüğe girmesinden sonra TBMM I. (XII) Dönemi için 15 Ekim 1961'de yapılan genel seçimlerde YTP adayı olarak Cumhuriyet Senatosu Sivas üyeliğine seçilmiştir. 1965 seçimlerinden sonra partisinden istifa edip bir süre bağımsız olarak kalmış, ardından 8 Ocak 1966'da AP'ne katılmıştır. Senato'da Mali ve İktisadi İşler, Milli Savunma ve Senato Hesapları İnceleme Komisyonları'nda görev almıştır. Genel Kurul'da 21 konuşma yapmıştır. 1968'deki üçte bir yenileme seçimleri ile üyeliği sona ermiştir. 1961-1968 Cumhuriyet Senatosu Sivas Üyeliği yapan Söylemezoğlu, evli ve 5 çocuk babasıdır⁴⁰. 13 Mart 1980'de vefat etmiştir⁴¹.

1.4.1 Hasan Hulusi Söylemezoğlu'nun Senato Faaliyetleri

Hasan Hulusi Söylemezoğlu Cumhuriyet Senatosu'nda 7 Yasama yılında toplam 23 kez konuşma yapmıştır. Bu konuşmalarında; 1963 yılı Milli Eğitim Bakanlığı Bütçe Kanun Tasarısı, 1964 Devlet Planlama Teşkilatı Bütçesi, Diyanet İşleri Bakanlığı Bütçesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Bütçeleri, 1965 Diyanet İşleri Başkanlığı Bütçesi, 1966 Tarım Bakanlığı Bütçesi, 1967 Diyanet İşleri Başkanlığı Bütçesi, 1968 Diyanet İşleri Bütçesi ve Maliye Bakanlığı Gelir Bütçeleri gibi konularda görüşlerini Genel Kurul'da beyan etmiştir⁴².

YTP adına söz alan Söylemezoğlu, Genel Kurul'da gündem dışı bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında 1962'de Doğu'da yaşanan iâşe ve hayvan yemi sıkıntılarını gidermek adına hükümetin uyguladığı tedbirleri yerinde görmek için Erzurum, Kars, Ağrı, Erzincan ve Sivas illerini kapsayan 13 günlük bir gezi yaptıklarından bahsetmiştir. Bu gezi esnasında, TBMM'den başka heyet olarak meseleyi tetkik etmek için bölgeye geldiklerini ve hükümetinde bu konuda duyarlı davrandığını ifade etmiştir. Ancak bazı gazetelerde olayın abartılarak açıklıktan insan ve hayvanların öldüğüne ve büyük bir göç başladığına

³⁹ Çoker, *a.g.e.*, ss. 459-460.

⁴⁰ TBMM *Albümü*, s. 1724.

⁴¹ Çoker, *a.g.e.*, s. 460.

⁴² TBMM'nin web sayfasındaki (www.tbmm.gov.tr) Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi kayıtlarından üye Hasan Hulusi Söylemezoğlu adına göre taranarak elde edilmiştir. (Erişim Tarihi: 02.12.2020).

dair haberler yaparak, bölge insanı üzerinde olumsuz etkiye sebebiyet verdiğini belirtmiştir. Gezi dâhilinde Sivas'ta yaptıkları incelemede, bölgede iki senedir kuraklık olduğu, köylünün tohumluk ve yemeklik buğdaya ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. 2.600 ton buğday tahsisatı yapıldığını ancak bu tahsisin 800 tonunun halka ulaştırılabildiği, kalanının da en kısa zamanda dağıtılacağını söylemiştir. Ayrıca Söylemezoğlu, bölgedeki hayvan yemi fiyatlarının diğer üç ile (Kars, Erzurum, Ağrı) nazaran daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Valinin, hükümeti zamanında haberdar etmemesi, gecikmelere sebep olduğunu sözlerine eklemiştir.⁴³

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 1964 yılı bütçe görüşmelerinde söz alan Söylemezoğlu, vakıflar ile ilgili düşüncelerini ve önerilerini söyledikten sonra, Sivas'taki vakıflara ait binaların durumları hakkında da bilgi vermiştir. Vilayetteki binalarının bir kısmının amacı dışında kullanıldığını, bir kısmının da artık geri çevrilemez şekilde metruk bir halde olduğunu, bizzat tespit ettiklerini belirtmiştir. Konuşmasında ayrıca bazı han ve dükkânların valilik tarafından yıktırıldığını, Selatin Camilerin bakımsız olduklarını da eklemiştir. Hükümetin gelir getiren vakıf, bina, dükkân, han, hamam vs. gayrimenkullerden işe yaramayanların masraflarını gidermeye, yaramayanların ise satılıp yerine yenilerini yaparak, senelik gelirlerini de artırıp kendilerini idame etmeleri yolunda gidilmesi gerektiğini ifade etmiştir⁴⁴.

Kamu İktisadi Teşebbüsleri Karma Komisyon Raporu'nun görüşüldüğü oturumda söz alan Söylemezoğlu, Sivas Çimento Fabrikası'nın kuru tesise geçirilmesinin planlanmış olduğunu ve bu iş için 16 milyon lira bütçe konulduğunu ancak yatırım yapılmadığını belirterek, bunun sebebini sormuştur. Çalışma Bakanı Ali Naili Erdem konu ile ilgili verdiği cevapta projenin gecikmesinin sebebini, hazırlık safhasındaki plandan kaynaklı olduğunu söylemiştir⁴⁵.

1967 yılı Bayındırlık Bakanlığı'nun bütçe görüşmeleri sırasında söz alan Söylemezoğlu, yaptığı konuşmasında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı'ndan bir istekte bulunmuştur. Sivas Vilayeti'nin geçmişte bir eyalet merkezi olduğunu ve arazi olarak Türkiye'nin Konya ve Ankara'dan sonra üçüncü büyük arazisine sahip olduğunu belirterek, Sivas'a Devlet Su İşleri Bölgesi'nin kurulmasını talep etmiştir. Arazilerin sulanması noktasında yetersiz kalındığı çevre illerden

⁴³ CSTD, 1. Dönem, 1. Cilt, 27. Birleşim, ss. 496-499.

⁴⁴ CSTD, 3. Dönem, 18. Cilt, 36. Birleşim, ss. 238-239.

⁴⁵ CSTD, 4. Dönem, 28. Cilt, 90. Birleşim, s. 249.

Sivas'a sıra gelmediğini, bizzat köylere ve kasabalara yaptığı gezilerde köylünün acınacak durumda olduğunu belirtmiştir. Devlet Su İşleri Bölgesi kurulması halinde bölgenin kalkınacağına işaret etmiştir⁴⁶.

Cumhuriyet Senatosu tutanaklarına bakıldığında Hasan Hulusi Söylemezoğlu'nun Cumhuriyet Senatosunda Sivas Üyesi olarak oldukça aktif olduğunu görmekteyiz. Genel Kurulda yaptığı konuşmalarda Sivas Vilayeti'nin kalkınması ve gelişmesi için mücadele etmiş, temsil ettiği bölgenin sorunlarının gündeme alınmasını ve çözüm üretilmesine çabalamıştır.

1. 5. (Ali) Adil Altay'ın Hayatı

1923 yılında Sivas Zara'da Nedim Bey ve Fatma Hanım'ın oğlu olarak doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Zara'da tamamladıktan sonra 1946'da Sivas Lisesi'ni 1950'de Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir. Askerlik görevini yerine getirmek için 1950'de Yedek Subay Okulu'na gitmiştir. Terhis olduktan sonra 1951'de Sivas Barosu'nda serbest avukatlık yapmaya başlamıştır. 1952'den itibaren ailesinin yanında Zara ilçesinde avukatlık yanında, Zara Ortaokulu'nda Matematik ve Ticaret Dersleri Öğretmenliği ile birlikte Zara İlçesini Kalkındırma ve Güzelleştirme, Okul Yaptırma Dernekleri ile Okul Aile Birliği başkanlıklarını da yürütmüştür. Bu arada 1950'de Zara'da CHP'ne üye olarak politikaya girmiştir⁴⁷.

1961 Anayasası'nın yürürlüğe girmesi ile TBMM I. (XII) Dönemi için 15 Ekim 1961'de yapılan genel seçimde CHP adayı olarak 90290⁴⁸ oy alarak Sivas Milletvekilliği'ne seçilmiştir. Milletvekilliği süresi dolduktan sonra tekrar Meclis'ten ayrılarak serbest avukat olarak çalışmıştır. 1968'deki Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme seçimleri ile Cumhuriyet Senatosu Sivas Üyeliği'ne seçilmiştir. Senato'da İçişleri, Dilekçe, Karma, Kitaplık ve Hesapları İnceleme Komisyonları'nda üye olarak görev yapmıştır. Cumhuriyet Senatosu Tutanaklarına göre Adil Altay'ın Genel Kurul'da 13 konuşma yaptığı görülmektedir. 1977'deki üçte bir yenileme seçimi ile Senato üyeliği sona ermiştir. Senato'dan ayrıldıktan sonra serbest avukat olarak çalışmasına devam etmiştir. Bir süre Türkiye Vakıflar Bankası Yönetim Kurulu Üyeliği'nde

⁴⁶ CSTD, 6. Dönem, 38.Cilt, 29. Birleşim, s. 783.

⁴⁷ Adil Altay, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, TBMM Arşivi, Şahsi Dosya No: 390; Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri*, C.2, (1966-1980), Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, s. 243.

⁴⁸ Adil Altay, *12. Dönem, Seçim Mazbatası*, TBMM Arşivi, Şahsi Dosya No: 390.

bulunmuştur. 5 çocuk babası Adil Altay, 1982'de Ankara'da vefat etmiş ve cenazesi Zara aile mezarlığına defnedilmiştir⁴⁹.

1.5.1 (Ali) Adil Altay'ın Senato Faaliyetleri

Cumhuriyet Senatosunda Sivas üyesi olarak bulunan Adil Altay, Senato faaliyetleri çerçevesinde Genel Kurulda yaptığı konuşmalarda, çoğunlukla Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 1970 den 1976 yılına kadar ki bütçe görüşmelerinde söz alarak konuşmalar yapmıştır. Bu konuşmalarında genellikle laiklik ilkesine dikkat çekerek, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın işleyiş ve uygulamalarına dair düşünce ve önerilerini dile getirmiştir⁵⁰. Yine Cumhuriyet'in Ellinci Yıldönümü kutlamaları hakkında görüşlerini beyan etmek için söz alarak Cumhuriyetin 50. Yıl kutlamalarının önemine vurgu yapmış ve Cumhuriyetin önemi, fazileti ve Cumhuriyete giden yol hakkında oldukça detaylı bir konuşma gerçekleştirmiştir⁵¹. Ayrıca Genel Kurul'da değindiği konulardan bir diğeri de Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün bütçe görüşmeleri olmuştur. Bu görüşmelerde de Vakıflar konusunda oldukça uzun konuşmalar yaparak vakıfların esası, hususiyeti ve kullanımına dair tarihten de örnekler vererek, bu konuda azami dikkat edilmesi ve sahip çıkılmasına dikkat çekmiştir.

Cumhuriyet Senatosu tutanak kayıtlarına göre Adil Altay'ın senatoda yaptığı konuşmalar ve gerçekleştirdiği faaliyetler arasında Sivas'a dair herhangi bir kayda rastlanılamamıştır. Ancak Sivas Üyesi olarak, ülke meseleleri hakkında mücadelesini sürdürmüş olması oldukça önemlidir.

1. 6. Nurettin Ertürk'ün Hayatı

1909 tarihinde Sivas Zara ilçesi Zoğallı Köyü'nde Mehmet Efendi ve Gülizar Hanım'ın oğlu olarak doğmuştur. İlk ve orta öğreniminden sonra Sivas Lisesi'ni ve 1934'te de Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir. 1934'te Ankara Adliyesi'nde Aday Kâtip olarak çalışmaya başlamıştır. 1935'te stajyer olarak Ankara Hâkimliği'ne atanmıştır. Aynı yıl Yedek Subay Okulu'na girmiştir. Askerlik hizmetini tamamlayıp terhis olduktan sonra Ankara Adliyesi'ndeki görevine yeniden dönmüştür. 1936'da Araç Sorgu Hâkimliği'ne atanmıştır.

⁴⁹ Çoker, *a.g.e.*, s. 244.

⁵⁰ TBMM'nin web sayfasındaki (www.tbmm.gov.tr) Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi kayıtlarından Adil Altay üye adına göre taranarak elde edilmiştir. (Erişim Tarihi: 02.12.2020).

⁵¹ *CSTD*, 12. Dönem 10. Cilt, 42. Birleşim, ss. 210-216.

1938’de Gümüşhacıköy, 1939’da Divriği Cumhuriyet Savcı Yardımcısı, 1945’te ise Hafik Hâkimi olarak görevlendirilmiştir. 1943’te yeniden silahaltına alınan Ertürk, 1944’te terhis edilmiştir⁵².

1950 yılında Hâkimlik görevinden istifa edip 14 Mayıs 1950’de yapılan Milletvekili Seçimlerine katılmış ve DP adayı olarak 104513⁵³ oy alarak Sivas Milletvekilliğine seçilmiştir. 10. Dönem Seçimlerinde yeniden seçilmiş ve 1957 yılına kadar milletvekilliğini sürdürmüştür. Meclisten ayrıldıktan sonra 1958’de başvurusu üzerine Ankara Hâkimliği’ne getirilmiştir. Aynı zamanda Merkez Bankası Yönetim Kurulu Üyeliği görevini de yürütmüştür. 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi sonrası yasama ve yürütme gücünü kendi eline alan Milli Birlik Komitesi’nin kabul ettiği 23 Sayılı Kanun ile Yönetim Kurulu Üyeliği kaldırılmıştır. 1961 Anayasası’nın yürürlüğe girmesiyle kurulan siyasi partilerden önce YTP’ne girmiştir. Bir süre sonra da AP’ne geçmiştir. Bu sırada 1963-64 yıllarında İmar ve İskân Bakanlığı Hukuk Müşavirliği görevini üstlenmiştir. 1964’ten 1968’e kadar da Halk Bankası Yönetim Kurulu Üyeliği’ne getirilmiştir⁵⁴.

2 Haziran 1968’de yapılan Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme seçimlerinde AP Sivas Üyeliği’ne seçilen Ertürk, bankalardaki yönetim kurulu üyeliklerinden ayrılmıştır. Senatoda Bayındırlık, Ulaştırma, İmar ve İskân, Hesapları İnceleme ve Kitaplık Komisyonları’nda üye olarak çalışmıştır. 1971’de ABD’nin Dünya Sağlık Teşkilatı’nın nüfus planlaması ile ilgili çeşitli bölgelerde yaptığı toplantılarda, TBMM’yi temsil eden kurulda yer almıştır. 1977’de Ankara’da vefat etmiş ve cenazesi Karşıyaka Mezarlığı’na defnedilmiştir. Nurettin Ertürk, evli ve dört çocuğu bulunmaktadır⁵⁵.

1.6.1 Senato’daki Faaliyetleri

1968-1977 yılları arasında Cumhuriyet Senatosu Sivas Üyesi olan Nurettin Ertürk Senato’da toplam 8 kez söz alarak konuşma yapmıştır. Yaptığı konuşmaların tamamı hukukçu kimliğiyle ilgili olarak kanun düzenlemeleri ya da hukuki meseleler hakkında olmuştur. Bunlardan ilki 7. Yasama yılında Halk Bankası ve Halk Sandıkları hakkındaki kanun düzenlemesi vesilesiyle yaptığı

⁵² Nurettin Ertürk, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, TBMM Arşivi, Şahsi Dosya No: 1873; Çoker, *a.g.e.*, s. 245.

⁵³ Nurettin Ertürk, *9. Dönem, Seçim Mazbatası*, TBMM Arşivi, Şahsi Dosya No: 1873.

⁵⁴ Çoker, *a.g.e.*, s. 245.

⁵⁵ Çoker, *a.g.e.*, s. 246.

konuşmadır. Bu konuşmasında Halk Bankası'nın ülke genelinde şubelerini açmasının, ülkenin gelişmesinde önemli katkı sağlayacağı şeklinde görüş bildirmiştir⁵⁶. Bir diğeri ise 9. Yasama yılında iki kez söz isteyerek Plan Bütçe Komisyonu'nda görüşülen kanun düzenlemeleri ve 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'nda bazı maddelerin değiştirilmesi hakkında görüş beyan etmiştir. Diğer oturumlarda da söz alarak Bütçe Kanun Tasarıları, Toprak ve Tarım Reformu Kanun Tasarısı, Resmi Yüksekokullar Kanun Tasarısı gibi hukuki tecrübesi dâhilindeki konularda görüş beyan etmiştir⁵⁷. Cumhuriyet Senatosu tutanak kayıtlarına bakıldığında Sivas Üyesi Nurettin Ertürk'ün Senatodaki çalışmalarında genellikle hukukçu kimliği ile ilgili konularda konuşmalar yaptığı görülmekle birlikte, seçim bölgesi Sivas hakkında herhangi bir konuşması ya da bir girişimine dair kayda rastlanılamamıştır. Cumhuriyet Senatosu Genel Kurulunun 16. Yasama Yılı 46. Birleşimi'nde Cumhuriyet Senatosu Sivas Üyesi Nurettin Ertürk'ün vefat etmesi üzerine 1 dakikalık saygı duruşunda bulunulmuştur⁵⁸.

1. 7. Hüseyin Öztürk'ün Hayatı

1923 yılında Sivas Şarkışla ilçesi Karaözü Köyü'nde Ali Efendi ve Mihriban Hanım'ın oğlu olarak doğmuştur. İlk ve orta öğreniminden sonra 1944'te Pazarören Öğretmen Okulu'nu bitirmiştir. Aynı yıl Şarkışla Karaözü Köyü Okulu Baş Öğretmenliği'ne atanmıştır. Bu görevinden Hasanoğlan Köy Enstitüsü yüksek kısmında öğrenim görmek için ayrılmıştır. Yüksek Köy Enstitüsü'nde öğrenimini tamamladıktan sonra, 1949'da Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagoji bölümünden mezun olmuştur. 1950'de Sivas İlköğretim Müfettişliği'ne atanmıştır. Bu arada askerlik hizmetini yerine getirmek için Yedek Subay Okulu'na girmiştir. 1951'de terhis olduktan sonra Tunceli İlköğretim Stajyer Müfettişliği'ne atanmıştır. 1952'de Bolu'ya gönderilmiş ve 1953'te asil olarak müfettişliği onaylanmıştır. 1954'te Sinop İlköğretim Müfettişi, 1956'da Ağrı, Trabzon, 1960'ta Sivas Erkek Sanat Enstitüsü Türkçe Öğretmeni olarak görevlendirilmiştir. 1968 yılında görevinden istifa ederek ayrılmış ve Senato seçimlerine CHP adayı olarak katılmıştır⁵⁹.

⁵⁶ CSTD, 7. Dönem, 47. Cilt, 59. Birleşim, s. 361.

⁵⁷ TBMM'nin web sayfasındaki (www.tbmm.gov.tr) Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi kayıtlarından Nurettin Ertürk üye adına göre taranarak elde edilmiştir. (Erişim Tarihi: 02.12.2020).

⁵⁸ CSTD, 16. Dönem, 32. Cilt, 46. Birleşim, s. 339.

⁵⁹ Çoker, *a.g.e.*, s. 247.

2 Haziran 1968 üçte bir yenileme seçimlerinde Cumhuriyet Senatosu Sivas Üyeliği'ne seçilen Hüseyin Öztürk, 5 Haziran 1977'deki yenileme seçimlerinde konumunu koruyarak, 1980 Askeri Müdahalesi'ne kadar Senato'da kalmayı başarmıştır. Senato Başkanlık Divanı seçiminde Kâtip Üyeliğe getirilmiş, ayrıca Senatoda Milli Eğitim, Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) ve Milli Eğitim Gençlik ve Spor Kültür Komisyonları'nda yer almıştır. Senato faaliyetleri açısından oldukça girişken ve faal bir senatör olan Öztürk, 28'i sözlü, 16'sı yazılı olmak üzere toplam 44 soru önergesi vermiştir. Bunun haricinde Genel Kurul'da çeşitli konularda 194 konuşma yapmıştır. 12 Eylül 1980'de Askeri Müdahalesi sonrasında ülke yönetimine el koyan ve yasama, yürütme gücünü de üstlenen Milli Güvenlik Konseyi tarafından Yasama Meclisleri'nin kapatılması ile üyeliği sona ermiştir⁶⁰. Hüseyin Öztürk, evli ve 2 çocuk babası olup Şubat 2017'de hayatını kaybetmiştir.

1.7.1. Hüseyin Öztürk'ün Senato Faaliyetleri

Hüseyin Öztürk, Cumhuriyet Senatosu Genel Kurulunda Sivas Üyesi olarak 194 defa söz alarak çok farklı alanlarda konuşmalar yapmış, gerek memleket meseleleri ve gerekse Sivas'ı ilgilendiren konularda Genel Kurul'un dikkatini çekmeye çalışmıştır. Eğitimci kimliği ile özellikle köylerdeki eğitim-öğretim sorunlarını gündeme getirmesi, soru önergeleriyle muhataplarını meseleye çözüm üretmesi konusunda teşvik etmesi ve çözüm için takipçisi olması önemlidir. Öztürk, 7. Yasama Dönemi'nde 6 kez kürsüye gelmiş ve bunlardan 69. birleşimde Sivas Çimento Fabrikası'nın zarar etmesiyle ilgili yapmış olduğu incelemeden bahsederek, buna nasıl çözüm üreteceğini sorgulamıştır⁶¹.

8. Dönem 4. Birleşim'de eğitim ve öğretmenlerin durumu ile ilgili konuşma yapan Öztürk, öğretmen yetersizliğinden ve buna nasıl bir çözüm düşünüldüğünü sorgulamıştır. Konuşmasında Sivas'a da yer vererek, buradaki yedek subay, er, vekil ve yardımcı öğretmen sayısının 1.018 olduğunu, ancak hala öğretmensiz köylerin bulunduğunu, her geçen dönem öğretmen ihtiyacının arttığını belirtmiştir. Köy çocuklarının üretici güce ulaştıracak eğitimle buluşturmanın gerekliliğini vurgulamıştır. Konuşmasının devamında Sivas'ta yaptığı bir incelemeden bahsederek, Sivas'ın 285 köyünde okul olmadığını,

⁶⁰ Çoker, *a.g.e.*, s. 248.

⁶¹ CSTD, 7. Dönem, 48. Cilt, 69. Birleşim, s. 331.

43'ünde geçici binalarda eğitim öğretim yapıldığını ve yılda 50 okuldan fazla okul yapılamadığını, her yıl yapılsa dahi nüfusu 250-300 olan köylerin okula kavuşturulamayacağını aktarmıştır⁶².

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı 1969 Yılı Bütçe Görüşmeleri münasebetiyle yapılan 30. birleşimde yaptığı bir konuşmada önce memleketteki sağlık politikalarının yetersizliğinden bahsederek sözü Sivas'a bağlamış ve Sivas'ın sosyal imkânlardan yeterince faydalanamadığına işaret ederek, Sağlık Bakan'ından bu yönde Sivas halkının da sosyalizasyondan faydalanması yolunda taleplerde bulunmuştur⁶³. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nun 1969 Yılı Bütçe Görüşmeleri münasebetiyle söz alarak, Türkiye'deki enerji kaynakları ve bunlara dair sıkıntılara dikkat çekerek, halkın ekonomik yapısına uygun kömür temini konusunda hükümetin tedbir alması gerektiğini dile getirmiştir. Sivas ilinde yaptığı incelemelerden bahsederek ildeki halkın bir kış boyu kullanacağı kömür miktarının yeterli düzeyde olmadığı için odun ve linyit kullanmak zorunda olduğunu aktararak, Türkiye'de yaşanan kömür meselesi ile ilgili görüşlerini bildirmiştir⁶⁴. Köy İşleri Bakanlığı'nun 1969 yılı bütçe görüşmeleri münasebetiyle söz alan Öztürk, Sivas'ın köy yollarının % 9'unun ancak yapılabildiğini, bu oranın ise köylerin ana yollara yakın olmasına rağmen yetersiz kaldığını vurgulamıştır. Sivas'ta 1.186 köyün yolunun yapılmadığını, sadece 10 köyde elektrik olduğunu, 1.772 ünitenin suyu olmadığını sözlerine ekleyerek, bölgede bizzat yerinde incelemeler yaparak bu bilgilere ulaştığını ve durumun vahim olduğunu belirtmiştir⁶⁵.

Sivas Senatörü Hüseyin Öztürk 9. Dönem Yasama faaliyetleri çerçevesinde 5. Birleşimde Başbakan Süleyman Demirel'in yazılı olarak cevaplandırması için yazılı soru önergesi vermiştir. Bu önergeye Başbakana yönelttiği sorular şunlardır⁶⁶: "1. Atalarımızın uygarlıklarının en canlı örnekleri ve ölmez tapuları olan Sivas ilindeki tarihî anıtların onarımı için Hükümetin aldığı tedbirler nelerdir? 2. Selçuklu Hükümdarlarından 1'nci İzzettin Keykâvus tarafından 1217 yılında ve dünyada ilk defa Göğüs Hastalıkları Müessesesi olarak kurulan ve sonradan medrese (Tıp Fakültesi) olarak da işletilen Sivas Dârül Şifasının 750'nci yıldönümü olan 1967 de onarımının tamamlanması gerekirken, hâlâ bitirilemeyişinin sebepleri nelerdir? 3. Çifte Minare çevresinde

⁶² CSTD, 8. Dönem, 49. Cilt, 4. Birleşim, ss. 68-72.

⁶³ CSTD, 8. Dönem, 51. Cilt, 30. Birleşim, s. 284.

⁶⁴ CSTD, 8. Dönem, 51. Cilt, 31. Birleşim, s. 341.

⁶⁵ CSTD, 8. Dönem, 51. Cilt, 33. Birleşim, s. 772.

⁶⁶ CSTD, 8. Dönem, 54. Cilt, 5. Birleşim, s. 289.

yerleri kazılarla tespit edilen, bir kısmı da onarılmaya muhtaç anıtlar olarak bulunan ve dünyada ilk defa bir üniversite sitesi olarak (Fen, Tabiat, Tıp, İlahiyat ve Edebiyat Fakültelerini kapsayan) bu tarihî anıtların onarımı için ne gibi bir çaba gösterilmektedir? 4. Sivas Gök Medresesinin onarımı ve etrafının turistik bir duruma sokulması için, Hükümetin ilgisi ve bu iş için aldığı bir tedbir var mıdır? 5. Sivas ili çevresindeki tarihî eserler için arkeolojik bir araştırma işi dikkate alınmış mıdır? 6. Divriği'deki sanat şaheseri olan Ulu Cami'nin restorasyonunun bozukluğu ve bu işe sebep olanların hakkında birkaç defa Hükümete rapor edildiği; bu müteahhid hakkında gerekli bir kovuşturma yapıp yapılmadığının ve ihalelere katılmasına hâlâ müsaade edilmesinin sebepleri nelerdir?" Başbakan Süleyman Demirel, Öztürk'ün soru önermesine şu şekilde cevap vermiştir⁶⁷: "1. Sivas ilindeki tarihî eserlerin onarımı ve restorasyonu, beş yıllık bir yatırım programına alınmış ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce bu amaçla, 1965 te 333.490, 1966 da 260.950, 1967 de 250.001 ve 1968 yılında da 193.257 lira olmak üzere dört yılda toplam 1 037 698 lira sarf edilmiştir. 1969 senesinde de aynı onarım işlerine 200.000 lira harcanacaktır. 2. Sivas, İzzettin Keykâvus Dârül Şifası'nın onarımı üzerinde, bütçe imkânları çerçevesinde, gereken şekilde durulmuş ve 1962 - 1968 yıllarını kapsayan dönemde bu amaçla 644.635 lira harcanmıştır. 1969 yılında da 100 bin liralık keşif evrakı hazırlanmıştır. Eserin kuzey cephe revakının şakulden tehlikeli şekilde ayrılmış olan yönü taşı cephesi ve kemerleri onarılacaktır. 3. Çifte Minare Medresesi ile ilgili kazılar devam etmektedir. Ancak, bugüne kadar yapılan kazılarda medresenin yalnız ön cephesinin ayakta kalabildiği görülmüş, diğer kısımlarının ve yanındaki eserlerin bugün mevcut olmayan üst yapıları hakkında hiçbir bilgi ve doküman bulunamamıştır. Bu durumda, Gayrimenkul, Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 24. 9. 1967 gün ve 3674 sayılı kararıyla, Çifte Minare Medresesi'nin faraziyeye müstenid rekonstrüksiyonu yapılmayarak bulunduğu şekilde, tarihî ve mimarî bir kalıntı halinde muhafazası, arkeolojik bir mahal olarak değerlendirilmesi uygun görülmüştür. 4. Gök Medrese'nin onarımı için ön çalışmalar 1968 yılında tamamlanmıştır. Halen restorasyon projesinin hazırlanabilmesi için gerekli kazı, araştırma ve eserin ilâvelerden temizlenmesi gibi işler yapılmaktadır. 5. Sivas ve çevresindeki tarihî eserler için, halen hazırlanmış, bir arkeolojik araştırma programı mevcut değildir. Bununla beraber, bu yıl Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesine mensup bir ekip, bu bölgede Selçuklu Devri'ne ait eski şehir kalıntıları üzerinde

⁶⁷ CSTD, 8. Dönem, 54. Cilt, 5. Birleşim, s. 290.

arkeolojik sondaj yapacaktır. 6. Ulu Cami'nin onarımında görülen hatalar tashihi kabil olan işçilik kusurlarıdır. Bu sebeple, müteahhidin iş verilmemek suretiyle cezalandırılmasını gerektiren bir hal görülmemiş, sadece sözleşme esaslarına göre icap eden ıslahatın yapılması hususunda kendisine talimat verilmekle yetinilmiştir.”

Hüseyin Öztürk, Sivas ilinin köy yolları ve içme sularının durumu hakkında verdiği soru önergesi hakkında 57. Birleşimde söz alarak, Sivas'ta köy yollarının durumu, içme suyu ihtiyacının karşılanamadığı ve personel eksikliğinden halka hizmet götürülemediğini dile getirmiştir. Bunların temel sebebi olarak ise bütçeden Sivas'a verilen paranın, diğer illere göre daha az olduğunu belirterek Bakanlığında bu durumdan haberdar olduğunu sözlerine eklemiştir⁶⁸.

Milli Eğitim Bakanlığı 1970 Yılı Bütçe Görüşmelerinde söz alan Öztürk, Okul binalarının yetersizliğine dikkat çekerek Sivas'taki durum hakkında bilgi vermiş ve 1970 yılında 253 okula ihtiyaç olduğunu, yılda 6 ila 10 arasında okul ancak yapılabildiği ve bu ihtiyacın ancak 36 senede giderilebileceğini belirtmiştir. Ayrıca Sivas'a üç bölge okulu planlanmış olmasına rağmen, ödenek verilmediği için okulların yapılamadığını dile getirmiştir⁶⁹.

Bayındırlık Bakanlığı Bütçe Görüşmeleri münasebetiyle söz alan Öztürk, Sivas'taki havaalanının durumu hakkında bilgi verip, havaalanı yolunun ilkbahar ve sonbahar zamanlarında heyelan nedeniyle zaman zaman kapalı olduğunu, ancak heyelanlı yoldan daha kısa bir yol olmasına rağmen, bu yolun halen yapılamadığını belirtmiştir⁷⁰. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı 1971 yılı Bütçe Görüşmelerinde Bakanın cevaplama için dört soru yönetmiştir. Bunlar; Devlet Su işleri tarafından planlanmış olan Şarkışla Yapaltı Barajı'nın durumu, Mundar Irmağı'nın ıslah meselesi, Sızır, Eğerti, Karaözü Kasabalarının sulama meselesi, Zara'daki Kızılırmak ile ilgili projelerin durumudur⁷¹. Öztürk, temsil ettiği Sivas halkının her türlü sorunlarına bizzat yerinde tetkik ederek, çözülmesi konusunda da meseleyi gündeme getirerek sahip çıkmıştır.

Hüseyin Öztürk, Sivas'ın sorunlarını değerlendirirken çevre illerle kıyaslayarak durumun vahametini ortaya koymaya çalışmıştır. Köy İşleri Bakanlığı'nın 1971 yılı Bütçe Görüşmelerinde bu meseleye dikkat çekerek

⁶⁸ *CSTD*, 9. Dönem, 57. Cilt, 57. Birleşim, ss. 570-571.

⁶⁹ *CSTD*, 9. Dönem, 58. Cilt, 69. Birleşim, s.261.

⁷⁰ *CSTD*, 9. Dönem, 63. Cilt, 32. Birleşim, s.537.

⁷¹ *CSTD*, 9. Dönem, 63. Cilt, 36. Birleşim, s.449.

Sivas'ın bir zamanlar Kayseri'den, Malatya'dan daha ileri bir halde olduğunu, kültür ve ulaşım bakımından Osmanlı İmparatorluğu zamanında çok ileri olduğunu, ancak şimdi Kayseri ve Malatya'dan daha geride kaldığına işaret etmiştir. Kayseri ve Malatya'nın Sivas'ın önüne geçmesindeki en önemli etkenin, karayollarının yapımı konusunda yetersiz kaldığını söyleyerek, bu konuda daha fazla yatırım yapılmasını talep etmiştir⁷².

Hüseyin Öztürk'ün Senato'da dile getirdiği diğer konular arasında imam kadrolarının dağıtımında adaletli olunmadığı, Cumhuriyet'in ellinci yıldönümünde Sivas'a Cumhuriyet Üniversitesi'nin kurulmasının önemi, Sivas'ta yaşanan partizanlıkların şehre zarar verdiği, Sivas Çimento Fabrikası'nda yaşanan huzursuzluklar, kurumlardaki personel atamalarındaki liyakatsizlikler gibi sosyal ve toplumsal hayata dair hemen her türlü problemlerin gündeme alınarak çözüme kavuşturulması yer almıştır⁷³.

Cumhuriyet Senatosu tutanaklarına göre Sivas senatörleri arasında en aktif olarak Sivas'ın temsilinde yer alan, sorunlarına çözüm arayan, şehrin kalkınması ve gelişmesi noktasında Genel Kurul'da söz alarak gündem oluşturan senatör Hüseyin Öztürk olmuştur. Cumhuriyet Senatosu'nda 1968 yılından 1980 yılına kadar Sivas Üyesi olarak görev yapmış ve Sivas'ı temsil etmiştir. Özellikle eğitimci olması sebebiyle eğitim öğretim konularında Sivas'ın kalkınmasında büyük emek vermiştir.

1. 8. Kazım Kangal'ın Hayatı

1925'te Sivas Kangal ilçesi Mühürkulak Köyü'nde, Osman Efendi ve Zeynep Hanım'ın oğlu olarak doğmuştur. İlk ve orta öğreniminden sonra 1950'de Sivas Lisesi'ni, 1955'te İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir. Askerlik hizmetini 1955'te Yedek Subay olarak tamamlayıp 1956'da terhis olmuştur. Askerlik sonrası avukatlık stajına başlamıştır. 1957-1965 tarihleri arasında Sivas Barosu'na bağlı olarak Kangal'da avukatlık yapmıştır. Aynı zamanda 1958 yılında CHP'ye üye olarak politikaya girmiş ve İlçe Başkanlığı'na seçilmiştir. Partinin İl Yönetim Kurulu'nda ve Belediye Meclisi'nde görev yapmıştır⁷⁴.

⁷² CSTD, 9. Dönem, 63. Cilt, 37. Birleşim, s.533.

⁷³ CSTD, 11. Dönem, 2. Cilt, 27. Birleşim, s. 286; CSTD, 12. Dönem, 10. Cilt, 42. Birleşim, ss. 219-221; CSTD, 16. Dönem, 31.Cilt, 34. Birleşim, s. 485; CSTD, 16. Dönem, 33. Cilt, 78. Birleşim, s. 252.

⁷⁴ Kazım Kangal, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, TBMM Arşivi, Şahsi Dosya No: 664.

10 Ekim 1965'de yapılan TBMM II. (XII) Dönem Genel Seçimi'nde CHP adayı olarak Sivas Milletvekilliğine 18.900⁷⁵ oy alarak seçilmiştir. Meclisten ayrıldıktan sonra yeniden Sivas'ta avukat olarak çalışmalarına devam etmiştir. 1970'de CHP Sivas İl Başkanı olmuştur. 14 Ekim 1973'teki Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme seçiminde CHP adayı olarak Sivas Üyeliği'ne seçilmiştir⁷⁶. 1973-1977 yılları arasında Cumhuriyet Senatosu Sivas Üyesi olan Kazım Kangal evli ve üç çocuk babasıdır⁷⁷. 1975'te yapılan Başkanlık Divanı seçiminde Başkanvekilliğine getirilmiştir. Ayrıca Plan Bütçe Komisyonu'nda Sözcü, İçişleri Komisyonu'nda Üye olarak görev yapmıştır. Kore Millet Meclisi Başkanı'nun davetlisi olarak 5-10 Temmuz 1976'da Kore'yi ziyaret eden Senato Heyeti'nde yer almıştır. Genel Kurul'da 8 konuşma yapmıştır. 5 Haziran 1977'de üçte bir yenileme seçimlerinde Senato Üyeliği sona ermiş ve mesleğine geri dönerek Ankara'da avukat olarak çalışmalarına devam etmiştir. Avukatlık yanında 1979-1980 yıllarında İller Bankası Simmel Ltd.Şti.'nde Yönetim Kurulu Üyeliği görevini yürütmüştür⁷⁸.

1. 8. 1 Kazım Kangal'ın Senato Faaliyetleri

1973-1977 Cumhuriyet Senatosunda Sivas Üyesi olarak bulunan Kazım Kangal, Genel Kurul'da farklı konularda 8 konuşma yapmıştır. Bu konuşmalarda genellikle hukuki meseleler olduğu gibi seçim bölgesini ilgilendiren konular da olmuştur. Bunlar; Bütçe Kanun Tasarıları, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Bütçe Kanun Tasarıları, Gıda-Tarım ve Hayvancılık Bütçe Kanunu, Sivas Divriği'de yaşanan olaylar ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kanun Tasarıları gibi konularda görüşlerini bildirmiştir⁷⁹.

Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1974 yılı Bütçe Görüşmeleri münasebetiyle yaptığı konuşmasında, Orta Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgeleri'nde hayvan sağlığı konusunda yaşanan sıkıntıları dile getirmiştir. Konuyla ilgili örnek olarak temsil ettiği Sivas'ın durumunu da Genel Kurul gündemine getirerek Sivas'ta yaşanan hayvan telefine çözüm olarak planlı bir şekilde hayvan sağlığı probleminin ele alınmasının gerekliliğini belirtmiştir. Konuşmasında çiftçilere tohum verme usulü ile ilgili olarak Sivas'ın iklim

⁷⁵ Kazım Kangal, 12. Dönem, Seçim Mazbatası, TBMM Arşivi, Şahsi Dosya No: 664.

⁷⁶ Çoker, a.g.e., s. 367.

⁷⁷ TBMM Albümü, s. 1759.

⁷⁸ Çoker, a.g.e., ss.3 67-368.

⁷⁹ TBMM'nin web sayfasındaki (www.tbmm.gov.tr) Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi kayıtlarından üye Kazım Kangal adına göre taranarak elde edilmiştir. (Erişim Tarihi: 01.12.2020).

şartlarına uymayan tohumların verildiğini, bu yüzden yapılan ekimlerden istenilen sonuçların alınmadığını belirtmiştir. Ayrıca çiftçilere tohum verme usulünde yaşanan bürokratik engellerin, dağıtım sürecini uzattığını ve bu sebeple de ekim mevsiminin geçirilmesine neden olduğunu belirtmiştir⁸⁰.

6 Mayıs 1976 tarihinde Kazım Kangal Genel Kurul'da gündem dışı konuşmak üzere söz almış ve Sivas'ın sıkıntılarını dile getirmiştir. Kangal konuşmasında, Sivas'ın yaşadığı iki sorunu dile getirmiştir. Bunlardan birincisi Sivas Demiryolu Makineleri Sanayi Müessesinde çalışan işçilere yapılan baskı konusudur. Siyasi görüşleri aynı olan kişilerin gruplaşarak farklı görüşteki işçiler üzerine baskı uyguladıklarını yolunda gelen şikâyetler olduğunu söylemiştir. İkinci sorunun ise Milli Eğitim Bakanlığı ile ilgili olduğunu belirterek bölgeye tayin olan müdürlerin geldikleri günden beri Sivas ilinde Milli Eğitim kısmında huzursuzlukların yaşandığını ve hizmetlerin aksadığını belirtmiştir. Tayin edilen müdürlerin kanun tanımadığını ve Atatürk aleyhtarlığı da yaparak öğretmenler üzerinde baskı oluşturduğuna dair gelen şikâyetleri dile getirmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın bu konu hakkında gerekli tedbirleri almasını talep etmiştir⁸¹.

Kazım Kangal'ın gündeme getirdiği bir başka mesele ise Sivas'ın Divriği ilçesinde yaşanan olaylar olmuştur. 28 Aralık 1976 tarihinde kendisine gönderilen bir telgraf metnini okuyarak konuşmasına başlamıştır. Telgraftaki iddialara göre, Divriği'deki tatsız olayların bölgede Ülkü Ocağı Derneği'nin açılmasından sonra başladığını, dernek mensuplarının sanat okulu ve lise öğrencilerine sataştığını, öğrencilerin şikâyetleri üzerine velilerin de darp edildiği bildirilmektedir. Kaymakamlık ve diğer sorumluların meseleye lakayt kalması ve Divriği'deki olayların ciddiyetine dikkat çekerek bölgede yaşayan halkın can ve mal güvenliğinin olmadığını söylemiştir. Olayların bu derece ilerlemesinde savcı, polis ve komiserlerin özensiz tutumunun etkili olduğunu da aktarmıştır. Olayların devam ettiği takdirde halk arasında ikiliklerin oluşmasına, mezhep kavgasına yani Alevi-Sünni çatışmasına dönüşebileceğini belirterek durumun ciddiyetine dikkat çekmiştir⁸².

⁸⁰ *CSTD*, 13. Dönem, 16. Cilt, 58. Birleşim, ss. 255-257.

⁸¹ *CSTD*, 15. Dönem, 28. Cilt, 64. Birleşim, ss. 139-140.

⁸² *CSTD*, 16. Dönem, 29. Cilt, 19. Birleşim, ss. 427-428.

Cumhuriyet Senatosu zabıt tutanaklarına baktığımızda Kazım Kangal'ın Senato'da seçim bölgesi Sivas ile ilgili meselelerin gündeme getirilmesi ve çözüm üretilmesi konusunda oldukça gayretli olduğu görülmektedir.

1.9 Temel Kitapçı'nın Hayatı

1936 yılında Sivas'ta Kemalettin Bey ve Vasfiye Hanım'ın oğlu olarak doğmuştur. İlk ve orta öğreniminden sonra 1958'de Tokat Lisesi'ni, 1963'te Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Sanayi İşletmesi bölümünden mezun olmuştur. Askerlik hizmetini Yedek Subay olarak tamamlamış ve terhis olduktan sonra Deniz Nakliyat T.A.Ş. de bir süre memur olarak çalışmıştır. Daha sonra Sivas'ta kitap, kırtasiye ve otelcilik sektöründe çalışıp ticaretle uğraşmıştır. Liseden sonra 1958'de CHP Gençlik Kollarında politikaya girmiştir. 1969'da Sivas İl Yönetim Kurulu'nda görev almıştır. CHP'de 1975-1977 tarihleri arası İl Başkanlığı, 1973-1977 tarihleri arasında Belediye Meclis Üyeliği yapmıştır. 5 Haziran 1977'de yapılan Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme seçiminde CHP adayı olarak Sivas Üyeliği'ne seçilmiştir⁸³.

Senato'da Mali ve İktisadi İşler Komisyonu'nda üye olarak görev yapmıştır. Ayrıca CHP Grup Yönetim Kurulu Üyeliği'nde yer almıştır. Cumhuriyet Senatosu'nda Parlamentolar Arası Birlik Türk Grubu üyesi olarak 1978-1980 tarihleri arasında çeşitli merkezlerde yapılan toplantılara katılmıştır. 1977 yılında başlayan Senato üyeliği 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesiyle sona ermiştir.

1982 Anayasası'nın yürürlüğe girmesi ile oluşan yeni siyasi ortamda siyasi faaliyetlerini Sosyal Demokrat Halkçı Partisi'nde (SHP) sürdürmüştür. CHP'nin yeniden faaliyete geçmesi ile tekrar CHP'ye geçerek Merkez Karar Yönetim Kurulu (MKYK) ve Parti Meclis Üyeliklerinde bulunmuştur. 1995 yılında aktif siyasetten tamamen ilişkisini kesmiştir⁸⁴.

1.9.1. Temel Kitapçı'nın Senato Faaliyetleri

1977-1980 yılları arası Cumhuriyet Senatosu'nda Sivas Üyesi olarak bulunan Temel Kitapçı senato tutanaklarına göre Genel Kurul'da 17. ve 19. Dönemlerde birer defa olmak üzere iki defa söz almıştır. Bunlardan birisi 1978

⁸³ Çoker, *a.g.e.*, s. 621.

⁸⁴ Çoker, *a.g.e.*, s. 622.

yılı Devlet Planlama Teşkilatı Bütçe Görüşmeleri münasebetiyle söz alarak, Kurtuluş Mücadelesi'nden itibaren Türkiye'deki ekonomik sıkıntılar, işsizlik ve enflasyonun durdurulması gibi konulara değinmiştir. İkinci konuşmasını 1980 yılı Ulaştırma Bakanlığı Bütçe Görüşmeleri sırasında söz alarak Ulaştırma Bakanlığı'na bağlı hizmetlerde gördüğü aksaklıklar ve önerilerini içeren bir konuşma yapmıştır⁸⁵. Cumhuriyet Senatosu tutanak kayıtlarına bakıldığında Temel Kitapçı'nın temsil ettiği Sivas'a dair bir kaydına rastlanılmamıştır.

1.10. Mehmet Muhittin Taylan'ın Hayatı

1910'da Sivas'ta Mehmet Yaşar Bey ve Şefika Hanım'ın oğlu olarak doğmuştur. İlk ve orta öğreniminden sonra 1930'da Sivas Lisesi'ni, 1933'te Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir. 1933'te Stajyer Hâkim olarak Sivas Adliyesi'nde göreve başlamıştır. 1934'te Tercan Savcılığı'na atanmıştır. Aynı yıl askerlik görevini yapmak için hazırlık kıtasına teslim olmuş ve Yedek Subay olarak 1935'te terhis olduktan sonra Tercan'daki görevine geri dönmüştür. 1937 Ödemiş Cumhuriyet Savcı Yardımcısı, 1941'de Milas Ceza Hâkimi, 1943'te İzmir Sulh Hâkimi⁸⁶, 1950'de Manisa Cumhuriyet Savcısı, 1953'te İstanbul-Kadıköy Asliye Hukuk Hâkimi, 1954'te İcra Hâkimi olarak görevlendirilmiştir. Taylan 1955 yılında Yargıtay Üyeliği'ne atanmıştır⁸⁷. 1962 yılında ise Yargıtay II. Başkanı olmuştur⁸⁸. 1965'te üniversitelerin hukuk, iktisat ve siyasal bilimler öğretim üyelerinin oluşturduğu kurul tarafından gösterilen adaylar arasından Millet Meclisi Genel Kurulunca 10 Aralık 1965 tarihinde Anayasa Mahkemesi asil üyeliğe getirilmiştir. 14 Temmuz 1971 tarihinde üstlendiği Başkanlık görevini emekli olduğu 14 Temmuz 1975 tarihine kadar yürütmüştür.

1973 yılında Anayasa Mahkemesi Başkanlığı sırasında Başbakan Bülent Ecevit tarafından Cumhurbaşkanlığı'na aday gösterilmiştir. Ecevit, dönemin güçlü siyasi figürü Süleyman Demirel'in de desteğini almış olmasına rağmen dönemin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın engellemesine takılmıştır⁸⁹.

⁸⁵ CSTD, 17. Dönem, 35. Cilt, 26. Birleşim, s. 189; CSTD, 19. Dönem, 45. Cilt, 31. Birleşim, s. 348.

⁸⁶ BCA, 30-11-1-0-187-37-20.

⁸⁷ BCA, 30-11-1-0-250-10-1.

⁸⁸ BCA, 30-11-1-0-291-16-18.

⁸⁹ "AP ve CHP Karar Arefesinde", *Milliyet*, 18 Mart 1973; "Köşk seçiminde bomba iddia", *Milliyet*, 14 Nisan 2014; Emin Çölaşan, "Cumhurbaşkanı Üzerine", *Hürriyet*, 29 Eylül 2000; "Ekmek Arası Ekmel" Engin Ardıç, *Sabah*, 12 Temmuz 2014.

1975'te yaş sınırından dolayı emekliye ayrılmıştır. 1977'de yapılan Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme seçiminde CHP adayı olarak Sivas Üyeliği'ne seçilmiştir⁹⁰. 1977-1980 Cumhuriyet Senatosu Sivas Üyesi olan Mehmet Muhittin Taylan evli ve üç çocuk babasıdır⁹¹. Senato'da Anayasa ve Adalet Komisyonu'nda üye olarak çalışmıştır. Bulgaristan Halk Meclisi Başkanı'nın davetlisi olarak 1978'de ülkeyi ziyaret eden Senato Heyeti'nde yer almıştır. 12 Eylül 1980'de Silahlı Kuvvetlerin ülke yönetimine el koyması, yasama ve yürütme gücünü Milli Güvenlik Konseyi'nin üstlenmesinin ardından Yasama Meclisleri'nin kapatılması ile üyeliği sona ermiştir. Senato'dan ayrıldıktan sonra tekrar politika ile ilgilenmemiştir. 1983'te Ankara'da vefat etmiş ve cenazesi Karşıyaka Mezarlığı'na defnedilmiştir⁹².

1.10. Mehmet Muhittin Taylan'ın Senato Faaliyetleri

1977-1980 Cumhuriyet Senatosunda Sivas Üyesi olarak bulunan Mehmet Muhittin Taylan, Genel Kurul'da altı defa söz almıştır. Hukukçu kimliği ile Genel Kurul'da yaptığı konuşmaların tamamı mesleki alanıyla ilgili olarak kanuni düzenlemelere dair olmuştur. Genel Kurul'da yaptığı konuşmalarda Başkanlık Divanı seçimi, 1978 yılı Yargıtay Başkanlığı Bütçe Kanun Tasarısı, 1979 yılı Anayasa Mahkemesi Bütçe Kanun Tasarıları ve Kamu Güvenliği ve Kolluk Hizmetlerine Dair Kanun düzenlemesi gibi konularda görüşlerini paylaşmıştır⁹³. Ayrıca anarşi ve terörizmle mücadele konusunda gündem dışı söz alarak bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında anarşi ve teröre karşı devlet kurum ve kuruluşlarının tutum ve davranışları ile partiler arasındaki iletişim ve iş birliğinin önemine vurgu yapmıştır. Özellikle terörizm ve anarşiye karşı partizanlığı bir kenara bırakarak birlikte hareket edilmesi çağrısında bulunmuştur⁹⁴.

Cumhuriyet Senatosu tutanak kayıtlarına bakıldığında Mehmet Muhittin Taylan'ın Senato Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmalarda temsil ettiği Sivas hakkında herhangi bir kayıda rastlanılmamıştır.

⁹⁰ Çoker, *a.g.e.*, s. 620.

⁹¹ TBMM Albümü, s. 1773.

⁹² Çoker, *a.g.e.* s. 620.

⁹³ TBMM'nin web sayfasındaki (www.tbmm.gov.tr) Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi kayıtlarından üye Muhittin Taylan adına taranarak elde edilmiştir. (Erişim Tarihi: 01.12.2020).

⁹⁴ CSTD, 18. Dönem, 40. Cilt, 26. Birleşim, ss. 109-113.

1. 11. Tahsin Türkay'ın Hayatı

1922 yılında Sivas'ın Kangal ilçesi Acıyurt Köyü'nde Osman Bey ve Aişe Hanım'ın oğlu olarak doğmuştur. İlk ve orta öğreniminden sonra 1942'de Sivas Lisesi'nden mezun olmuştur. 1946'da İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir. Askerlik hizmetini Yedek Subay olarak tamamladıktan sonra avukatlık stajını bitirerek Sivas'ta serbest avukatlık yapmaya başlamıştır. Tahsin Türkay, siyasete DP'de 1947 yılında başlamıştır. 27 Mayıs 1960 sonrasında DP'nin kapatılması üzerine yeni kurulan YTP'nde yer almıştır. TBMM I. (XII) Dönemi için 15 Ekim 1961'de yapılan Genel Seçimlerde YTP adayı olarak Sivas Milletvekilliği'ne seçilmiştir. Bir süre sonra 1963'te AP'ne geçmiştir. TBMM II. (XIII) Dönemi için 10 Ekim 1965'de yapılan Genel Seçimlerde AP adayı olarak tekrar seçilerek milletvekilliğine devam etmiştir. Dönem sonunda Meclis'ten ayrılmış ve serbest avukatlık mesleğine dönmüştür. Ancak siyasetten ayrılmayarak AP'nin Sivas İl Başkanlığı görevini üstlenmiştir⁹⁵.

Tahsin Türkay 5 Haziran 1977'deki Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme seçiminde AP adayı olarak Sivas Üyesi seçilmiştir⁹⁶. Senatoda Milli Savunma, Plan ve Bütçe Karma Komisyonları'nda üye olarak görev yapmıştır. Ayrıca partisinin Grup Yönetim Kurulu Üyeliği'nde yer almıştır. 12 Eylül 1980'de Askeri Müdahale ile birlikte görevi sona ermiştir⁹⁷. 1977'den 1980'e kadar Cumhuriyet Senatosu'nda Sivas Üyesi olan Tahsin Türkay evli ve az düzeyde Almanca bilmektedir⁹⁸.

1.11.1. Tahsin Türkay'ın Senato Faaliyetleri

1977-1980 Cumhuriyet Senatosunda Sivas Üyesi olarak bulunan Tahsin Türkay, Genel Kurul'da dört defa söz almıştır. Konuşma yaptığı konulara bakıldığında, 1978 yılı Adalet Bakanlığı Bütçe Kanun Tasarısı, tren kazası, 1979 yılı Adalet Bakanlığı bütçe kanun tasarıları, 1980 yılı Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Bütçe Kanun Tasarıları ile ilgili görüşlerini bildirmiştir. Senatoda yaptığı konuşmalarda birçok konuya değinen Türkay, Adalet Bakanlığı Bütçe Görüşmeleri'nde söz alarak ülke genelinde yaşanan huzursuzluklara dikkat çekmiş ve cezaevlerinin durumu hakkında da bilgi vermiştir. Konuşmasına

⁹⁵ Tahsin Türkay, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, TBMM Arşivi, Şahsi Dosya No: 399; Çoker, a.g.e., s.623.

⁹⁶ Çoker, a.g.e., s. 624.

⁹⁷ Çoker, a.g.e., s. 624.

⁹⁸ TBMM Albümü, s.1773.

Sivas Cezaevi'nin durumu hakkında bilgi vererek devam etmiş, Sivas Cezaevi'nin 350 kişilik olmasına rağmen 700 kişi bulunduğunu, mahkûmların koridorlarda ve beton zeminde yattığını, ilkel koşulların ve cezaevi zorbalıklarının hala devam ettiğine işaret ederek, buna bir çözüm bulunmasını talep etmiştir. Ayrıca konuşmasında Adalet Bakanı'nın bu konuyla ilgili ne gibi tedbirler aldığına belirsiz olduğunu da aktarmıştır⁹⁹.

Cumhuriyet Senatosu tutanak kayıtlarına baktığımız da Tahsin Türkay'ın Genel Kurul'da dört defa söz aldığını ve görüşlerini paylaştığını görmekteyiz. Genel Kurulda yaptığı konuşmalardan sadece birisinde Sivas Cezaevi'nin durumu hakkında konuşma yapmış ve taleplerini bildirmiştir. Bunun dışında başka bir kayda rastlanılamamıştır.

Sonuç

Cumhuriyet Senatosu'nda 1961-1980 yılları arasında Sivas'ı temsil eden 11 Senatör görev almıştır. Senatörlerin tamamı genel seçim yoluyla Senatoya dâhil olmuştur. Sivas'ın tabii veya kontenjan senatörü bulunmamaktadır. Seçilen senatörlerin istatistiki bilgilerine bakıldığında 7'si Hukuk Fakültesi mezunu olup Avukat veya Hâkimlik mesleğinden gelmiştir. Kalan dört senatörün biri Eğitimi, diğeri Ekonomist, üçüncüsü Emekli General ve dördüncüsü de bürokrat (Emekli Vali)'tir. Sivas senatörlerinden 6'sı aynı zamanda TBMM'de Sivas Milletvekili olarak da görev yapmıştır. Yine bu senatörlerden Ahmet Rifat Öçten Ulaştırma Bakanı ve Yusuf Ziya Önder Adalet Bakanı olarak dönemin hükümetlerinde yer almışlardır.

Sivas'ın siyasi kimliğinde önemli yer tutan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin karar verici mekanizmaları olan TBMM'de, Cumhuriyet Senatosu'nda ve Hükümet kabinesinde görev yapan bu senatörlerden 5'inin Senato faaliyetleri arasında Sivas'a dair bir kayda rastlanamamıştır. Senato tutanaklarına göre Ahmet Nihat Çekemoğlu, Ahmet Rifat Öçten, Hulusi Sönmezoğlu, Hüseyin Öztürk, Kazım Kangal ve Tahsin Türkay'ın senato çalışmalarında; Sivas halkının sıkıntılarını dile getirme, bölgede yaşanan içme suyu, köy yolları, elektrik ihtiyacı, tohum verme, hayvan sorunları, köylerdeki okul eksikliği, personel yetersizlikleri gibi konularda çaba sarf ettikleri tespit edilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır: Sivas Senatörü Hüseyin Öztürk'ün dile getirdiği Sivas Çimento Fabrikası'nın kâğıt torba problemi, Sivas Hastanesi'nin

⁹⁹ CSTD, 18. Dönem, 42. Cilt, 39. Birleşim, s.268.

eksiklerinin giderilmesi meselesi, köy yollarının yapılması, susuz ve elektriksiz köylerin ihtiyaçlarının giderilmesi konularındaki girişimleri olumlu sonuçlanmıştır. Ayrıca yine Hüseyin Öztürk tarafından yazılı önerge ile gündeme getirilen Gök Medrese'nin onarımı konusunda ilgili Bakanlık harekete geçerek tadilat çalışmalarını hızlandırmıştır. Sivas Senatörü Hasan Hulusi Söylemezoğlu'nun gündeme getirdiği Sivas'ın arazilerinin sulanmasında yaşanan sıkıntılar, Devlet Su İşleri'nin Sivas Bölge Müdürlüğü'nün kurulması ile çözümlenmiştir. Senatörlerin gündeme getirdiği ancak çözüm üretilmeyen bazı sorunlar ise bazen bürokrasiye, bazen de ekonomik engellere takılarak çözüm süreci uzamıştır. Ancak Senatörler yine de özverili bir şekilde Sivas'ın kalkınması, gelişmesi ve ilerlemesi konusunda alternatif çözüm önerileri sunarak ve projelerini senato gündemine taşıyarak, Sivas'ı temsil noktasında gereken çabayı göstermişlerdir.

KAYNAKÇA

I. Arşiv ve Resmi Yayınlar

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi Başkanlığı (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi)

TBMM Arşivi.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi

Resmi Gazete

II. Süreli Yayınlar

Milliyet

Sabah

Hürriyet

Cumhuriyet

III. Kitap ve Makaleler

ASLAN, Emel, *Türkiye'nin İç Siyasetinde Demokrat Parti(1950-1960)*, (Yüksek Lisans Tezi), Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir, 2014.

BAYIR, Özgün Erler, "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Solda Partileşme", *İ.Ü. Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2011, ss.45-72.

ÇAKIRBAŞ, Ali, "Cumhuriyet Senatosu'nda Nevşehir'in Temsili", *History Studies International Journal Of History*, 12/4, Ağustos, 2020, ss.1525-1541.

ÇOKER, Fahri, *Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri*, C.1, (1961-1964), Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara, 1998.

ÇOKER, Fahri, *Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri*, C.2, (1966-1980), Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, 1999.

KAÇAR, Mustafa Seçkin, *Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş ve Demokrat Parti İktidarı*, (Yüksek Lisans Tezi), Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı, Aksaray, 2019.

KARPAT, Kemal H., *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2016.

ÖZGİŞİ, Tunca, *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*, Ankara, 2012.

IV. İnternet Kaynakları

Türk Parlamenterler Birliği Resmi Web Sitesi. <https://www.tpb.org.tr/?p=912>, (Erişim Tarihi: 01.12.2020.)

TBMM Resmi Web Sayfası www.tbmm.gov.tr (Erişim Tarihi: 01-02.12.2020).

EK-1. Cumhuriyet Senatosu Sivas Senatörleri

Ahmet Nihat Çekemoğlu

Rifat Öçten

Yusuf Ziya Önder

**Hasan Hulusi
Söylemezođu**

Adil Altay

Hüseyin Öztürk

Nurettin Ertürk

Kazım Kangal

Temel Kitapçı

Mehmet Muhittin Taylan

Tahsin Türkay